

Rodnom jednakošću protiv nasilja u intimnim partnerskim vezama

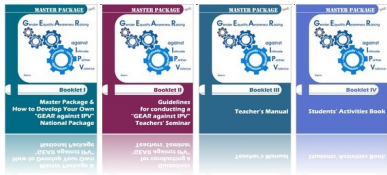
Gender **E**quality **A**wareness **R**aising

Financirano kroz DAPHNE III
Program Europske unije

Knjižica III

Priručnik za nastavnike i nastavnice

Gender Equality Awareness Raising

against

Intimate

Partner

Violence

A lot of pages are not available in this preview. - in order to download the full version please visit the project's website: www.gear-ipv.eu/download

Knjižica III:

Priručnik za
nastavnike i nastavnice

© 2015. **Europska mreža protiv nasilja. Sva prava zadržana**

Licencirano prema uvjetima Europske unije

ISBN: 978-960-9569-15-6

Ova knjižica može se koristiti besplatno i isključivo u neprofitne svrhe pod uvjetom da CESI bude unaprijed obaviještena i autorska prava priznata.

**Kontakt za Republiku Hrvatsku: Edukativni paket
"Rodnom jednakošću protiv nasilja u intimnim partnerskim vezama"**

CESI - Centar za edukaciju, savjetovanje i istraživanje

Nova cesta 4, 10 000 Zagreb

Tel: 01 24 22 800; Fax: 01 24 22 801

E-mail: cesi@cesi.hr

www.cesi.hr; www.sezamweb.net; www.libela.org

Kontakt za Master GEAR against IPV Package

Europska mreža protiv nasilja (EAVN)

12 Zacharitsa str., 11742, Atena, Grčka

E-mail: info@antiviolence-net.eu

Web stranica EAVN-a: www.antiviolence-net.eu

Web stranica projekta: www.gear-ipv.eu

Grafički dizajn: Europska mreža protiv nasilja

Prvo izdanje edukacijskog materijala „Rodnom jednakošću protiv nasilja u intimnim partnerskim vezama“ nastalo je u okviru projekta „Podizanjem svijesti o rodnoj jednakosti protiv nasilja u intimnim vezama“ [GEAR against IPV: Gender Equality Awareness Raising against Intimate Partner Violence] (JLS/2008/DAP3/AG/1258) koji se provodio od 2009 do 2011. Godine u okviru Daphne III programa Europske unije.

Dopunjeno izdanje nastalo je u okviru projekta „Podizanjem svijesti o rodnoj jednakosti protiv nasilja u intimnim partnerskim vezama II“ (GEAR Against IPV II) (JUST/2013/DAP/AG/5408) koji se provodio od 2014 do 2016 u okviru Daphne III programa Europske unije.

Projekt “GEAR against IPV”

Koordinacija projekta

Europska mreža protiv nasilja (EAVN) - Grčka

Kiki Petroulaki, voditeljica projekta
Antonia Tsirigoti, koordinatorica projekta
Athanasios Ntinapogias, istraživač
Susan Morucci, suradnica na projektu
Vasso Papassotiriou, administratorica

Projektni partneri

SPI Forschung gGmbH - Njemačka

Elfriede Steffan, lokalna koordinatorica projekta
Christiane Firnges, znanstvena suradnica

Mreža skloništa za žene Austrije (AÖF)/ Informacijski centar protiv nasilja – Austrija

Maria Rösslhuber, lokalna koordinatorica projekta
Christina Perka i Irene Muller, suradnice na projektu

Helenska udruga učitelja i učiteljica za zdravstveni odgoj - Grčka

Paschalina Kozyva, lokalna koordinatorica projekta
Athina Tziouma, administratorica

CESI – Centar za edukaciju, savjetovanje i istraživanje – Hrvatska

Sanja Cesar, lokalna koordinatorica projekta
Nataša Bijelić, suradnica na projektu
Vedrana Kobaš, suradnica na projektu

Vanjska evaluatorica projekta:

Prof. Carol Hagemann-White

Projekt “GEAR against IPV -II”

Koordinacija projekta

Europska mreža protiv nasilja (EAVN) - Grčka

Kiki Petroulaki, voditeljica projekta
Antonia Tsirigoti, koordinatorica projekta
Athanasios Ntinapogias, istraživač
Dimitra Petanidou, istraživačica/suradnica na projektu

Projektni partneri

Mediteranski institut za rodne studije (MIGS) - Cipar

Susana Elisa Pavlou, lokalna koordinatorica projekta
Christina Kalli, istraživačica/suradnica na projektu

CESI – Centar za edukaciju, savjetovanje i istraživanje – Hrvatska

Sanja Cesar, lokalna koordinatorica projekta
Nataša Bijelić, suradnica na projektu

Udruženje za rodnu ravnopravnost i slobodu (ALEG) - Rumunjska

Camelia Proca, lokalna koordinatorica projekta
Liviu Gaja, istraživač
Eniko Gall, edukator/stručnjak
Camelia Oana, suradnica na projektu

Plataforma unitària contra les violències de gènere - Španjolska

Neus Pociello Cayuela, lokalna koordinatorica projekta
Parejo de las Heras Elena & Maritza Buitrago Rave,
istraživačica/suradnica na projektu
Susana Rodríguez Pereiro, istraživačica
Giulia Paleri, istraživačica
Núria Pociello Cayuela, istraživačica

Osmijeh djeteta - Grčka

Stefanos Alevizos, lokalni koordinator projekta
Dimitris Filippides, suradnik na projektu

Vanjska evaluatorica projekta:

Prof. Carol Hagemann-White

Rad čiji je rezultat ovaj dokument financijski je podržan u sklopu DAPHNE III programa Europske unije i sufinanciran od Ureda za udruge Vlade RH. Sadržaj ove publikacije isključiva je odgovornost autora/ica i ni na koji se način ne može smatrati da odražava gledišta Europske unije i Ureda VRH za udruge.

VLADA REPUBLIKE HRVATSKE
Ured za udruge

Ured za udruge Vlade Republike Hrvatske

Uz financijsku potporu DAPHNE III
Programa Europske unije

SADRŽAJ

KNJIŽICA III: Priručnik za nastavnike i nastavnice

Kratice	iv
Zahvala	iv
UVOD	1
Hrvatski programski paket "Rodnom jednakošću protiv nasilja u intimnim partnerskim vezama"	4
Knjižica III i upute za uporabu	5
DIO A.: PREGLED PROGRAMA	9
A.1. Svrha i ciljevi	10
A.2. Ciljna grupa	10
A.3. Zašto škole, nastavnice i nastavnici trebaju biti uključeni?	11
DIO B.: KAKO ORGANIZIRATI RADIONICU	13
B.1. Pripremne aktivnosti	14
B.1.1. Dobivanje dozvole ili odobrenja	14
B.1.2. Planiranje i uključivanje radionice u školski program	14
B.1.3. Informiranje učenika i učenica	14
B.1.4. Priprema voditelja / voditeljice	15
B.1.5. Procjena potreba	15
B.1.6. Kako izabrati aktivnosti	16
B.1.7. Program radionica	17
B.1.8. Kako dokumentirati radionice	23
DIO C.: KAKO EVALUIRATI RADIONICE	25
C.1. Svrha evaluacije	26
C.2. Metoda evaluacije	26
DIO D.: KAKO PRATITI I IZVJEŠTAVATI O RADIONICAMA	29
DIO E.: AKTIVNOSTI UNUTAR RADIONICA	33
Modul 1: Uvod i postavljanje ciljeva	34
Uvod I PRED-UPITNIK	35
Aktivnost 1.1: Imenologija: značenja koja nose naša imena	36
Aktivnost 1.2: Očekivanja i ciljevi	38
Aktivnost 1.3: Pravila	39
Modul 2: Rodni stereotipi i rodna jednakost	41
<i>Cjelina 1: Rodni stereotipi i usporedba maskuliniteta i feminiteta</i>	43
Aktivnost 2.1.1.: Što znači biti djevojka... Što znači biti mladić...	44
Aktivnost 2.1.2.: Društvene rodne uloge	46
Aktivnost 2.1.3.: Sviđa mi se – ne sviđa mi se	48
Aktivnost 2.1.4.: Muškarci, žene i društvo	50
Aktivnost 2.1.5.: Samo-otkrivanje	51
Aktivnost 2.1.6.: Spol i rod	53
Aktivnost 2.1.7.: Slažem se – ne slažem se	55
Aktivnost 2.1.8.: Kviz: zanimanja, uloge i aktivnosti žena i muškaraca	57
Aktivnost 2.1.9.: A na kraju piše...	59

Aktivnost 2.1.10.: Rod, ne spol	60
Aktivnost 2.1.11.: Rodna kutija	62
Aktivnost 2.1.12.: Pravi muškarac i prava žena	65
Aktivnost 2.1.13.: Korak naprijed	66
Aktivnost 2.1.14.: Mitovi o ženama, muškarcima i njihove posljedice	68
Aktivnost 2.1.15.: Životni put	69
Aktivnost 2.1.16.: Poslovice i izreke	70
Aktivnost 2.1.17.: Spolno stereotipiziranje	71
Aktivnost 2.1.18.: Oglašivačka industrija	74
Aktivnost 2.1.19.: To je moja glazba	75
Aktivnost 2.1.20.: Prezentacija roda	77
Aktivnost 2.1.21.: Igra uloga	78
Aktivnost 2.1.22.: Zamisli da ...	79
Cjelina 2: Patrijarhalna društva	80
Aktivnost 2.2.1.: Biti muško – i povlastice koje uz to idu	80
Aktivnost 2.2.2.: Karta moći	83
Aktivnost 2.2.3.: Zamrznute slike	85
Aktivnost 2.2.4.: Kontinuum štetnih ponašanja prema djevojkama i mladićima	86
Aktivnost 2.2.5.: Dominantno ponašanje	89
Grupne vježbe	90
Modul 3: Kvalitetne i štetne veze	91
Aktivnost 3.1.: Ljubav – što je to?	92
Aktivnost 3.2.: Adolescentske veze	93
Aktivnost 3.3.: Kvalitetne i štetne veze – znakovi upozorenja	94
Aktivnost 3.4.: Osobe i stvari	98
Aktivnost 3.5.: Izravno suočavanje s problemom	100
Aktivnost 3.6.: Svijest o vlastitom tijelu	101
Modul 4: Nasilje u intimnim vezama	102
Cjelina 1: Podizanje svijesti o problemu	102
Aktivnost 4.1.1.: Definiranje i vrste nasilja u vezama	103
Aktivnost 4.1.2.: Renata i Dražen	105
Aktivnost 4.1.3.: Priče o nasilju u vezama	110
Aktivnost 4.1.4.: Slučajevi nasilja	111
Aktivnost 4.1.5.: Kotač moći i kontrole, kotač jednakosti	112
Aktivnost 4.1.6.: Usmjeravanje mladih ka prepoznavanju upozoravajućih znakova za nasilje u intimnim partnerskim vezama i načinima nuđenja pomoći	118
Aktivnost 4.1.7.: Mit ili stvarnost?	122
Aktivnost 4.1.8.: Mitovi o nasilju	128
Cjelina 2: Što možemo učiniti da zaustavimo nasilje u intimnim partnerskim vezama – kako intervenirati u području nasilja u intimnim partnerskim vezama	129
Aktivnost 4.2.1.: Što učiniti da zaustavimo nasilje u intimnim partnerskim vezama - alati za intervenciju	130
Aktivnost 4.2.2.: Reagiraj!	135
Aktivnost 4.2.3.: Od nasilja do poštovanja u intimnim partnerskim vezama	136
Aktivnost 4.2.4.: Gledaj, slušaj, uči – jačanje kvalitetne komunikacije	139

LITERATURA ZA PRIPREMU AKTIVNOSTI NAVEDENIH U PRIRUČNIKU	141
Dodatak A: Teoretski dio	A-1
A.1. RODNA (NE)RAVNOPRAVNOST	A-2
A.1.1. Rodne uloge, rodni stereotipi i rodna jednakost	A-2
A.1.2. Patrijarhalna društva i rodna nejednakost	A-5
A.1.3. Međunarodne i europske obveze	A-6
A.1.4. Rodna (ne)jednakost u Hrvatskoj	A-13
A.2. NASILJE U INTIMNIM PARTNERSKIM VEZAMA / NASILJE U VEZAMA/ RODNO UVJETOVANO NASILJE	A-15
A.2.1. Što je rodno uvjetovano nasilje?	A-15
A.2.2. Što je nasilje u intimnim partnerskim vezama	A-16
A.2.3. Veličina problema nasilja u intimnim partnerskim vezama	A-21
A.2.4. Izloženost djece nasilju u intimnim partnerskim vezama	A-60
A.2.5. Što je nasilje u vezama?	A-64
A.2.6. Primarna prevencija nasilja u intimnim vezama	A-69
A.2.7. Kako prepoznati zlostavljanje	A-70
A.2.8. Kako reagirati u slučajevima sumnje / otkrivanja slučaja zlostavljanja djeteta i intimnog partnerskog nasilja	A-74
A.2.8.1. Izvještavanje i / ili prijavljivanje u slučaju stjecanja informacija zlostavljanju ili zanemarivanju djeteta	A-76
A.2.8.2. Izvještavanje i / ili prijavljivanje u slučajevima kada postoji saznanje o nasilju u intimnim partnerskim / romantičnim vezama	A-77
A.2.9. Literatura	A-80
Dodatak B: Evaluacija	A-85
B.1. PRED-UPITNIK	A-85
B.2. POST UPITNIK	A-92
B.3. UPITNIK ZA PRAĆENJE	A-99
Dodatak C: Izvještavanje	A-104
C.1. OBRAZAC ZA IZVJEŠTAVANJE-Osmišljavanje i provedba radionice	A-104
C.2. IZVJEŠTAJNI OBRAZAC ZA SESIJE: Opis provedbe aktivnosti radionice	A-108
C.3. IZVJEŠTAJNI OBRAZAC: Rezultati provedbe	A-112
Dodatak D: Dodatna literatura	A-116
D.1. Dodatna literature na engleskom jeziku	A-116
D.2. Dodatna literature na hrvatskom jeziku	A-117

KRATICE

CEDAW	Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena
CSS	Centar za socijalnu skrb
EK	Europska komisija
NIV	Nasilje u intimnim vezama
NNŽ	Nasilje nad ženama
NuO	Nasilje u obitelji
NVO	Nevladina udruga
RUN	Rodno uvjetovano nasilje
WHO	Svjetska zdravstvena organizacija
EU	Europska Unija
FRA	Agencija EU za temeljna prava
GEAR against IPV	Podizanjem svijesti o rodnoj jednakosti protiv nasilja u intimnim partnerskim vezama

ZAHVALA

Projekt „Podizanjem svijesti o rodnoj jednakosti u intimnim partnerskim vezama II (GEAR against IPV-II) (JUST/2013/DAP/AG/5408) proveden je uz financijsku potporu Daphne III programa Europske unije.

Četiri knjižice dopunjenog glavnog programskog paketa edukacijskog materijala „Rodnom jednakošću protiv nasilja u intimnim partnerskim vezama“ nastale su na temelju revizije prvog izdanja edukacijskog materijala nastalog u okviru projekta „Podizanjem svijesti o rodnoj jednakosti protiv nasilja u intimnim partnerskim vezama“ (GEAR against IPV) (JLS/2008/DAP3/AG/1258). Aktivnosti uključene u prvo izdanje glavnog programskog paketa proizašle su iz pregleda literature i materijala razvijenih od strane različitih stručnjaka/stručnjakinja i organizacija te im želimo zahvaliti na dozvoli za korištenje, adaptaciju ili prijevod aktivnosti.

Prvo izdanje glavnog programskog paketa je volonterski evaluirano od strane stručnjaka i stručnjakinja iz različitih zemalja. Stoga želimo izraziti zahvalnost slijedećim stručnjacima i stručnjakinjama koji/e su izdvojili svoje vrijeme kako bi doprinijeli svojim komentarima kvaliteti ovog ali i ostalih knjižica:

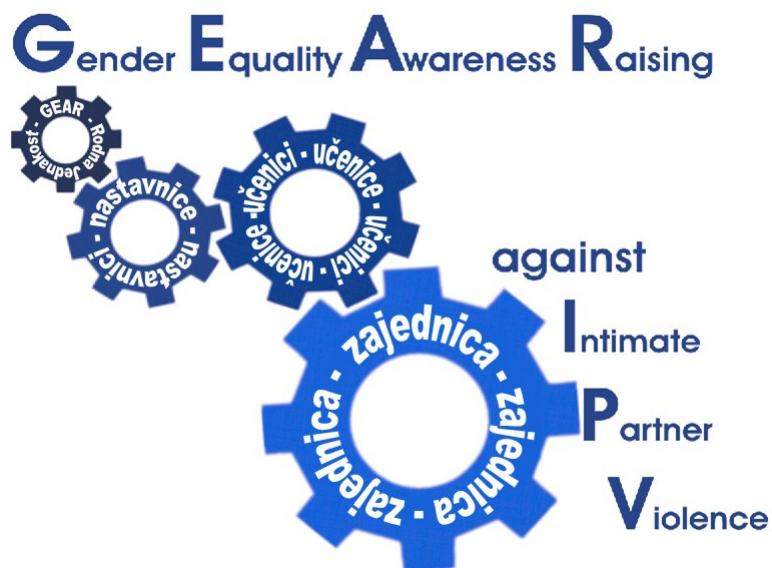
- ◆ **Maria de Bruyn**, viša politička savjetnica, Ipas
- ◆ **Shanna Burns**, suradnica na istraživanju, CAMH Centre for Prevention Sciences
- ◆ **Regine Derr**, German Youth Institute, Information Centre Child Abuse and Neglect
- ◆ **mr.sc. Amir Hodžić**, sociolog
- ◆ **mr.sc. Maja Mamula**, psihologinja, Ženska soba- Centar za seksualna prava
- ◆ **Ana Markulin**, prof. hrvatske kulture i filozofije
- ◆ **Lori Michau**, direktorica, Raising Voices
- ◆ **Artemis Pana**, nezavisni konzultant na području rodno-uvjetovanog nasilja
- ◆ **Matina Papagiannopoulou**, sociologinja/kriminalistkinja, stručna suradnica u Uredu za rodnu ravnopravnost, Ministarstvo vanjskih poslova Grčke
- ◆ **dr.sc. E. Lisa Price**, psihologinja
- ◆ **dr.sc. David A. Wolfe**, Predstojnik odjela za dječje mentalno zdravlje (CAMH) i profesor psihijatrije i psihologije (Sveučilište u Torontu).

Trenutno dostupni nacionalni programski paketi Rodnom jednakošću protiv nasilja u intimnim partnerskim vezama su: austrijski, hrvatski, ciparski, njemački, grčki, rumunjski, španjolski (za dodatne nacionalne pakete provjerite web stranicu projekta (www.gear-ipv.eu) ili kontaktirajte EAVN (info@antiviolence-net.eu).

Knjižica III:

**Priručnik za
nastavnike i nastavnice**

UVOD

Materijal i aktivnosti uključeni u programski paket „Podizanjem svijesti o rodnoj jednakosti protiv nasilja u intimnim partnerskim vezama“ DAPHNE III projekta nastoji pridonijeti primarnoj prevenciji nasilja u intimnim partnerskim vezama kroz intervenciju u školama, kako bi senzibilizirali učenike, učenice, profesorice i profesore za rodna pitanja, i uklonili rodne stereotipe. Točnije, nakon edukacije kroz koju će se senzibilizirati profesore i profesorice i izgraditi njihovi kapaciteti za provedbu primarnih preventivskih programa, kroz provedbu aktivnosti u sklopu ovog programa, učenici i učenice će imati priliku steći uvid u štetne posljedice rodni stereotipa, uključujući nasilje u intimnim partnerskim vezama, i nasilje u adolescentskim vezama. Uklanjanje rodni stereotipa kod učenika i učenica pridonijet će stvaranju nulte tolerancije na nasilje u relativno ranoj dobi, uz promicanje kvalitetnih i ravnopravnih veza među mladim ljudima, kao krajnjim ciljem.

Učenici i učenice imat će priliku kroz pripremljene aktivnosti prilagođene temi i dobi utvrditi i propitati svoje kulturalno „naslijeđene“ stereotipe, te početi prilaziti rodni razlikama kao individualnim razlikama, a ne kao značajkama nadmoći jednog roda nad drugim.

Zašto je važna primarna prevencija nasilja u intimnim partnerskim vezama?

Već od rođenja, svaka osoba neprestano prima mnoštvo eksplicitnih i implicitnih poruka, od obitelji, škole i zajednice, o tome što je "prikladan" obrazac feminiteta i maskuliniteta. Ovim se porukama vrši pritisak na osobu da se povinuje nizu uloga i očekivanja koji nastaju iz njihova socijalno konstruiranog roda. Što je društvo patrijarhalnije, to su naglašenije različite vrijednosti koje bi trebale usvojiti osobe različita spola. U takvim su uvjetima dječaci i djevojčice, žene i muškarci, "zatočeni" u "zatvoru" rodnih stereotipa i od njih se očekuje da ispune svoje suprotne uloge: dječak / muškarac uvijek mora biti pobjednik, imati kontrolu i biti jak, agresivan i natjecati se, dok djevojčica / žena mora biti osjetljiva i osjećajna, tolerantna, pasivna i požrtvovna. Uz ovako jasno definirane načine gledanja, gdje je jedan spol jasno nadređen drugom, nije čudo da može doći do pojave nasilja u intimnim partnerskim vezama. Paradoks je očit: svi mi, više ili manje svjesno, jačamo društvene stereotipe, koji vode do nasilja, a istovremeno se "borimo" da nasilje izbrišemo iz svojih zajednica, pri čemu ne uviđamo vezu između rodnih stereotipa i nasilja protiv žena i djevojaka.

Upravo je to razlog zašto prevencija nasilja u intimnim partnerskim vezama mora početi u što je moguće ranijoj dobi, iz čega je vidljivo da je školski sustav taj u kome se na ovim temama može raditi progresivno, počevši od vrtića, pa sve do fakulteta, ili čak i dalje, u sustavu cjeloživotnog obrazovanja. Naravno, pristup će se razlikovati ovisno o dobi ciljne grupe. U vrtićkoj dobi i nižim razredima osnovne škole, rad na prevenciji nasilja u intimnim partnerskim vezama će se više temeljiti na izgradnji zdrave ličnosti, bez stereotipnih pogleda na rod (takav tip ličnosti neće ni činiti nasilje, zbog osjećaja vlastite vrijednosti, niti će tolerirati nasilje u svojoj okolini). U kasnijoj dobi, s većom zrelošću učenika i učenica, može ih se upoznati s načinima djelovanja na vršnjačku grupu, kao načinom postizanja željene društvene promjene, nulte tolerancije na nasilje.

Profesori i profesorice su odabrani zato što mogu odigrati ključnu ulogu u primjeni ovakvih aktivnosti usmjerenih na podizanje svijesti u razredu, obzirom da su to odrasli koji su, nakon roditelja, najbliži djeci. Međutim, osim ako su posebno obučeni, većina će profesora i profesorica dijeliti isto stereotipno gledanje na rod i spol, kao i ostatak društva u kom žive, što je glavna prepreka ispunjavanju njihove uloge u provedbi aktivnosti. Upravo zbog toga ovaj program uključuje i edukaciju profesora i profesorica, u okviru koje se, osim što se grade nužni kapaciteti i vještine, puno radi i na razbijanju vlastitih rodnih stereotipa i na građenju uvjerenja da su ove aktivnosti doista važne. Kako najveći broj djece i mladih pohađa škole, nužno je da im se programi rodne jednakosti ponude u školama, kao način primarne prevencije rodno uvjetovanog nasilja, nasilja u adolescentskim vezama i intimnim partnerskim vezama. Te programe trebaju provoditi profesori i profesorice koji su sami osvijestili problem i prošli edukaciju o rodnim stereotipima i njihovoj povezanošću s nasiljem. Vrijedi spomenuti da se ranije spomenuta preporuka poklapa sa člankom 14. Konvencije Vijeća Europe o spriječavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i obiteljskog nasilja, gdje se govori da ovakav tip „edukacijskog materijala...primjeren razvojnom stadiju učenika/ica“ treba biti uključen

ne samo u formalni kurikulum na svim nivoima obrazovanja“ već i u „neformalno obrazovanje, kao i prostore za sportske, kulturne događaje, mjesta provođenja slobodnog vremena i medije“.

Na žalost, u većini europskih zemalja – uključujući i zemlje koje su sudjelovale u GEAR I i II projektu¹- ovakve aktivnosti nisu dio školskih programa; profesori i profesorice nemaju sluha za ovu tematiku, niti su posebno educirani u ovom području. Zbog toga oni i sami imaju stereotipnu rodnu percepciju i u skladu s tim i njihovo postupanje prema učenicima i učenicama je diskriminirajuće, ovisno o njihovu spolu. Štoviše, sami profesori i profesorice ne moraju biti svjesni da je njihovo ponašanje rodno stereotipno i diskriminirajuće, i da često dodatno učvršćuju stereotipne rodne uloge. Ovim programom želimo pridonijeti mijenjanju ove situacije. Želimo usmjeriti pažnju profesora i profesorica na ovaj problem, i voditi ih ka identifikaciji i mijenjanju njihovih rodni stereotipa.

Ovaj program nije usmjeren na **najmlađe učenike i učenice**, iako sve stručnjakinje i stručnjaci koji su radili na stvaranju ovog materijala dijele duboko uvjerenje da s preventivnim djelovanjem usmjerenim uklanjanju rodni stereotipa unutar obrazovnog sustava treba početi što je ranije moguće (točnije, od vrtićke dobi). Nadalje, smatraju da je materijal prikladan za djecu u dobi od 12 godina i da su gotovo sve aktivnosti modula koji se odnose na rodne stereotipe i rodnu ravnopravnost kao i na kvalitetne i štetne veze se mogu koristiti i s djecom mlađom od 12 godina. Međutim, u mnogim zemljama se još uvijek vode velike rasprave oko toga koja je dječja dob prikladna za uključivanje u ovakve intervencije, i u obrazovnim sustavima su veliki otpori. Zbog toga se slični programi ne primjenjuju ni u osnovnoškolskoj dobi. Kako bi se izbjegao taj problem, odlučeno je da se u ovim zemljama krene s druge strane, točnije, da se s preventivskim programima počne na višim razinama, i zatim krene prema nižim razinama.

Iako su djeca izložena rodni stereotipima od rođenja, zbog čega je važno početi s njihovom dekonstrukcijom što je ranije moguće, dob od 14⁺ godina je također od ključne važnosti, jer je to vrijeme kad adolescenti i adolescentice stupaju, ili su već stupili u prve romantične veze. Školski sustav može biti ključno mjesto za intervenciju i pružanje informacija i vještina nužnih da bi izbjegli nasilje u vezama, bilo kao počinitelji/ce, ili žrtve, te kako se suprotstaviti nasilju.

Nakon uspješne provedbe s mladima starijim od 14 godina, u okviru prethodnog projekta „Podizanjem svijesti o rodnoj jednakosti protiv nasilja u intimnim partnerskim vezama I“ (GEAR I), primjenjivost edukativnog materijala za mlade (u dobi 12⁺) će biti pilotirano u okviru trenutnog projekta (GEAR II).

¹Grčka, Njemačka, Austrija i Hrvatska, Cipar, Španjolska, Rumunjska

Hrvatski programski paket Rodnom jednakošću protiv nasilja u intimnim partnerskim vezama

PROGRAMSKI PAKET UKLJUČUJE:

Knjižica I: Rodnom jednakošću protiv nasilja u intimnim partnerskim vezama

Knjižica II: Vodič za provođenje seminara za nastavnike i nastavnice

Knjižica III: Priručnik za nastavnike i nastavnice

Knjižica IV: Aktivnosti za učenike i učenice

U **knjižici I** opisuje se pristup i projekt u kontekstu u kom je razvijen ovaj program, i daje sugestije kako promicati program, akcije i materijale, kako doći do ciljnih grupa, te kako na državnoj razini zagovarati uvođenje ovog programa u program srednjih škola.

Knjižica II, „Vodič za provedbu seminara za profesore i profesorice“ za cilj ima dati upute za provedbu standardiziranih treninga za profesore i profesorice, iz jedne ili više zemalja, koji imaju namjeru provoditi radionice sa mladima i djecom u razredu (ili drugom okruženju).

Knjižica III za cilj ima pružiti korisne šire informacije, kao i savjete kako organizirati radionice, te detaljne upute po koracima, kako provesti, dokumentirati i evaluirati radionice u razredu. Glavni dio čine detaljno opisane aktivnosti, koje su prilagođene primjeni u razredu.

Knjižica IV, koja je namijenjena učenicima i učenicama, i usko vezana uz knjižicu III, sadrži radne listove i sažetke koji se mogu koristiti za vrijeme primjene radionica.

Knjižica III i kako je koristiti?

„Priručnik za učitelje“, zajedno s Knjižicom IV „Knjiga aktivnosti za učenike“, predstavlja okosnicu edukacijskog materijala programa „Rodnom jednakošću protiv nasilja u intimnim partnerskim vezama“.

Sadržaj ove knjižice napravljen je na temelju prvog izdanja paketa „Rodnom jednakošću protiv nasilja u intimnim partnerskim vezama“ (2009/2010), koji je pak napravljen u okviru DAPHNE projekta „Rodnom jednakošću protiv nasilja u intimnim partnerskim vezama“. Revidirana verzija tog materijala (2015) razvijena je u kontekstu projekta „Rodnom jednakošću protiv nasilja u intimnim partnerskim vezama-II“ (GEAR-II).²

Glavni izvori za osmišljavanje aktivnosti iz Dijela E su bili:

- ◆ Relevantna građa za podizanje svijesti o problemu, razvijena i testirana u kontekstu prethodnih DAPHNE projekata^{3,4}
- ◆ Pregled međunarodne literature, kao i povezane literature iz svake od partnerskih zemalja⁵

Odabrane aktivnosti su prilagođene, sjedinjene i/ili nadopunjene (po potrebi) informacijama, radnim listićima i/ili uručcima (za Knjižicu IV). Također, čitav Paket je prerađen nakon savjetovanja i procjene stručnjaka⁶, te su hrvatske Knjižice III i IV procjenjene fokusnim grupama učitelja i učenika.

Što se tiče metodologije za implementaciju i evaluaciju „GEAR“ projekta, Europska mreža protiv nasilja izradila je radionice u školskom okruženju, kao i alate za evaluaciju i praćenje, posebno za potrebe „GEAR“ projekta.

Kome je namijenjen ovaj priručnik?

Ovaj je priručnik namijenjen **srednjoškolskim nastavnicima i nastavnicama**, bez obzira na to imaju li, ili nemaju iskustvo u temama vezanim uz rodnu jednakost i nasilje u intimnim partnerskim vezama. Zbog toga se posebno pazilo da priručnik bude što je moguće jednostavniji, ali i da nastavnicima i nastavnicama bez iskustva pruži i dodatne informacije, koje im omogućuju bolju pripremu za provedbu radionica u sklopu ovog programa.

Priručnik mogu koristiti i svi ostali stručnjaci i stručnjakinje, uključujući i one s područja zdravstvenog odgoja, članovi i članice nevladinih udruga, itd., koji rade s djecom, adolescentskom populacijom i s mladima, na području rodni stereotipa, intimnog partnerskog nasilja, te nasilja u intimnim vezama. Takva je primjena moguća jer priručnik sadrži, osim dobro strukturiranih aktivnosti, koje su pažljivo odabrane na osnovu rada velikog broja organizacija i stručnjaka i stručnjakinja širom svijeta, još i sve informacije o tome kako organizirati i evaluirati radionicu.

² Za više informacija, posjetite službene stranice GEAR-I i -II projekata: www.gear-ipv.eu

³ „Razvijanje prikladnijih odgovora na nasilje u intimnim partnerskim vezama u vojnom okruženju“ (JAI/DAP/2004-1/101/WY)

⁴ *PERSPECTIVE: Peer Education Routes for School Pupils to Enhance Consciousness of Tackling and Impeding women Violence in Europe* [JLS/2007/DAP-1/100]. Za više informacija posjetite stranicu projekta: www.perspective-daphne.eu

⁵ Detaljno opisano u Knjižici I paketa (Poglavlje A.4.2) i u pripadajućem izvješću projekta (www.1st.gear-ipv.eu/node/26)

⁶ Detaljno opisano u Poglavlju A.4.3 i Dodatku 1a u Knjižici I Paketa te u pripadajućem izvješću projekta (www.1st.gear-ipv.eu/node/26)

Kako koristiti ovaj priručnik?

Obzirom da cilj ovog priručnika za profesore i profesorice nije samo dati korisne alate u vidu osmišljenih aktivnosti, već i dati informacije o tome kako organizirati, provesti, evaluirati, i izvijestiti o provedenim radionicama, priručnik sadrži četiri dijela:

Dio A.: donosi pregled svrhe i ciljeva radionica u srednjim školama, kao i informacije o ciljnoj grupi i zašto se u ova pitanja trebaju uključiti škole, profesori i profesorice

Dio B.: donosi informacije **kako planirati, pripremati, organizirati i dokumentirati** radionice u razredu

Dio C.: donosi informacije o **načinima evaluacije radionica** i pojašnjava zašto je evaluacija nužna

Dio D.: donosi informacije o načinima **praćenja i izvještavanja** o provedenim radionicama i rezultatima

Dio E.: temeljni dio priručnika; donosi korisne informacije, kao i detaljan opis provedbe aktivnosti radionica, po koracima. Aktivnosti su podijeljene u **četiri modula**, sa slijedećim temama: rodni stereotipi, kvalitetne i štetne veze, te nasilje u intimnim partnerskim vezama / nasilje u vezama.

Modul 1: Uvod i postavljanje ciljeva

Modul 2: Rodni stereotipi i rodna jednakost

Modul 3: Kvalitetne i štetne veze

Modul 4: Nasilje u intimnim vezama

Ova su četiri modula međusobno povezana, i svaki je preduvjet za slijedeći. Unutar svakog modula predložene su brojne **interaktivne aktivnosti** (primjerice, igranje uloga, grupni rad, oluja ideja i rasprava, studije slučaja, kreativne tehnike), koje su više usmjerene na iskustveno učenje, nego na tradicionalne metode poučavanja, koje se još uvijek koriste u školama. Sve aktivnosti potiču **aktivno sudjelovanje i učenje**. Preporuka je da učenici i učenice sjede u krugu, bez stolova.

Aktivnosti unutar modula su strukturirane na slijedeći način:

- ◆ *Kratki uvod*
- ◆ *Ciljevi učenja*
- ◆ *Trajanje*
- ◆ *Materijal i priprema*
- ◆ *Aktivnost po koracima*
- ◆ *Očekivani ishod*
- ◆ *Savjet više (za pojedine aktivnosti)*

Trajanje aktivnosti se odnosi na minimalno trajanje u radu s **grupom veličine 20 – 30 učenika i učenica**. Naravno, predviđeno trajanje je uvijek podložno prilagodabama, obzirom da ovisi o nizu čimbenika, kao što su iskustvo voditelja / voditeljice, aktivnosti učenika i učenica, kao i o veličini grupe.

Dio **Materijal i priprema** uključuje informacije o tome koje materijale i pripreme treba obaviti za provedbu aktivnosti, te koje radne listove i sažetke treba podijeliti učenicama i učenicima. Svi ti materijali su uključeni u **Knjižicu IV: Aktivnosti za učenike i učenice**, tako da su ove dvije knjižice blisko povezane.

Dio **Aktivnost po koracima** uključuje detaljan opis primjene aktivnosti u razredu,⁷ te, kad god je to moguće, od riječi do riječi tekst uputa, kao i pitanja koja treba postaviti u raspravi. Ove "doslovne formulacije" su u tekstu uvijek **označene plavim slovima**, kako bi ih za vrijeme aktivnosti bilo lako uočiti u tekstu, i da ih bude lako razlikovati od uputa namijenjenih voditelju / voditeljici (**crna slova**). Nakon dijela Aktivnost po koracima, obično dolazi **Očekivani ishod** aktivnosti, koji sadrži informaciju o tome što bi trebao biti rezultat aktivnosti.

Zadnja dva gore opisana dijela predstavljaju i inovativni dio ovog priručnika, jer daju upute ne samo o tome *što treba činiti*, već i, što je i važnije, *kako*. Dio koji se odnosi na to kako provesti aktivnost nedostaje u brojnim drugim dosad objavljenim priručnicima.

Priručnik za profesore i profesorice uključuje i slijedeće dodatke:

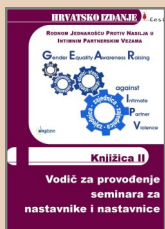
Dodatak A za cilj ima omogućiti profesorima i profesoricama da steknu veći uvid, znanje i razumijevanje problema, obzirom da sadrži korisne informacije za one kojima nisu posve bliske teme rodnih stereotipa, nasilja u intimnim partnerskim vezama i nasilja u adolescentskim vezama. Preporuka je profesorima i profesoricama bez iskustva i dodatne edukacije u ovim područjima, da se prije organizacije i vođenja radionice upoznaju s ovim područjem, u čemu će im pomoći informacije iz Dodatka A.

Dodatak B donosi preporučene načine evaluacije, koji se koriste za mjerenje učinka i učinkovitosti radionica.

Dodatak C sadrži materijale potrebne za izvještavanje.

Dodatak D sadrži popis preporučene literature – na engleskom i hrvatskom.

⁷ Profesori i profesorice svakako imaju punu slobodu da aktivnosti prilagode potrebama sudionica i sudionika, kao i specifičnom kontekstu.

A. PREGLED PROGRAMA

B.

C.

D.

E.

DODATAK

A. PREGLED PROGRAMA

A.1. Svrha i ciljevi

Opći cilj ovog programa je pridonijeti uklanjanju rodni stereotipa, promicanju kvalitetnih veza i podizanje svijesti učenika i učenica o problemu nasilja u intimnim partnerskim vezama i adolescentskim vezama. Učenici i učenice srednjih škola će kroz sudjelovanje u ovom programu su vođeni tako da im se omogući da identificiraju i uklone svoje rodne stereotipe, te da ih se osnaži za usvajanje ravnopravnijih rodni uloga, za sebe i druge. Dugoročni cilj ovog programa je da se mladi ljudi počnu međusobno odnositi s više ravnopravnosti, u takvim je odnosima manja vjerojatnost pojave zlostavljanja.

Srednjoškolski učenici i učenice će imati mogućnost da u sigurnoj okolini istraže i ponovno razmotre svoje rodne stereotipe i pogrešne predodžbe, te njihovu moguću povezanost s nasiljem protiv djevojaka i žena, te usporediti karakteristike kvalitetnih i štetnih, nasilnih veza. Kako su adolescenti i adolescentice izloženi obilju loših modela veza, nužno je pružiti im kvalitetne alternative i mogućnost da uče i koriste stečene vještine kako bi prepoznali – i to u ranom stadiju – karakteristike koji upućuju na štetnost, ili čak zlostavljanje u vezi, kao i razvijati njihove vještine za građenje kvalitetnih odnosa.

Po završetku provedbe radionica, očekuje se da će znanje, stavovi i ponašanje učenika i učenica, kad je riječ o rodni stereotipima i nasilju u intimni partnerskim vezama, biti promijenjeni u željenom smjeru, u usporedbi sa stanjem prije provedbe programa.

A.2. Ciljna grupa

Ovaj je priručnik namijenjen **prvenstveno srednjoškolskim profesorima i profesoricama**, kao i drugim osobama koje rade na području obrazovanja, primjerice, psiholozima i psihologinjama, socijalni radnicima i radnicama, provoditeljima/icama zdravstvenog odgoja i slično, ali i osobama na pozicijama odlučivanja, i drugim dionicima.

Ciljna grupa radionica su **učenici i učenice srednjih škola, ali i završnih razreda osnovne škole (12+)**. U ovoj dobi, mladi ulaze u prve romantične ili seksualne veze, ili su to već učinili. Zbog toga je ova dobna grupa najprikladnija za sudjelovanje u programima prevencije nasilja u intimni partnerskim vezama, što za posljedicu ima da su mladi ljudi manje voljni prihvatiti nasilje u intimni partnerskim vezama, bolje poznaju značajke i posljedice nasilja u intimni partnerskim vezama, te stječu „zaštitne vještine“ za sebe i osobe koje poznaju.

Pored obitelji, za obrazovanje djece jedna od najvažnijih institucija je škola. Škola pruža prostor ne samo za obrazovanje, već predstavlja i okruženje u kom dolazi do socijalnog učenja, važnog za razvoj vjerovanja, interpersonalnih vještina i pruža kontekst u kom dolazi do oblikovanja identiteta. Djeca u školi provode velik dio vremena, u interakciji sa svojim vršnjacima i vršnjakinjama, te profesorima i profesorica, te i jedni, i drugi, na njih imaju utjecaja. U idealnim uvjetima, sve komponente škole, uključujući nastavno osoblje, okolinu, vijeća učenika i roditelja, školske i obrazovne politike, te udžbenici, trebaju uključivati rodnu perspektivu. Međutim, to nije slučaj i ne događa se na svim obrazovnim razinama u svim zemljama Europske unije. U tipičnom srednjoškolskom okruženju (ali i ostalima), obično se podržavaju ponašanja koja su u skladu sa rodno stereotipnim muškim i ženskim ulogama. Te "nagrade" dolaze iz udžbenika, samih učenika i učenica, te profesora i profesorica, itd. Uzmemo li u obzir da se zanimanja u obrazovanju smatraju tipično ženskim – što je niža obrazovna razina, u njoj je više žena – smatra se da i rodni stereotipi profesora/ica imaju određenu ulogu u prijenosu rodno stereotipnih shvaćanja na učenike i učenice. Škole su također idealno mjesto za uvođenje programa primarne prevencije nasilja u intimnim partnerskim vezama velikom broju djece (ne treba zaboraviti činjenicu da, što je niža razina obrazovanja, to je niža i stopa odustajanja od školovanja, a time i veća vjerojatnost da u radionice s ciljem senzibilizacije za ova pitanja bude uključena opća populacija djece).

Obzirom da je većina djece uključena u školski sustav, možemo samo zamisliti kakav bi bio utjecaj takvog programa, kad bi on bio integriran u redovni školski kurikulum – ne samo na europskoj razini, već i širom svijeta, i kad bi se provodio svake godine, u svakoj školi i učionici, u svakoj zemlji na svijetu!

Više je razloga za uključivanje profesora i profesorica u provedbu ovakvog programa. Prije svega, profesori/ce već imaju formiran odnos sa učenicama i učenicima, što može pridonijeti da učinak provedbe ovih radionica bude što je moguće veći. Osim toga, profesori/ce su stalna „radna skupina“ u školama, i oni su u mogućnosti nastaviti s primjenom osnovnih principa ovog projekta u učionicama. Nadalje, profesori/ce, kao oni koji provode poučavanje i koriste udžbenike koji opet mogu jačati rodno stereotipe i mladića i djevojaka. Ukoliko su sami profesori/ce educirani i osviješteni o ovim pitanjima, moći će i sami senzibilizirati učenike i učenice, i dovesti do uklanjanja rodni stereotipa, za vrijeme predavanja. Dakle, senzibilizacija za pitanja rodne jednakosti ne mora biti izdvojen predmet, ili dodatni program. Ona može biti integrirana u bilo koji predmet – književnost, fiziku, biologiju, matematiku.

Naravno, kad se ovakve radionice provode u školskom okruženju, moguće ih je popratiti, što bismo i sugerirali, drugim događanjima, primjerice, dovođenjem predavača/ica, medijskim kampanjama, studijskim posjetima (primjerice, udrugama koje se bave prevencijom nasilja), i roditeljskim sastancima.

E. AKTIVNOSTI UNUTAR RADIONICA

U ovom su djelu navedene aktivnosti, te upute za provedbu aktivnosti u sklopu radionica u razredu. Dio E je podijeljen u četiri modula:

Modul 1: Uvod i postavljanje ciljeva

Modul 2: Rodni stereotipi i rodna jednakost

Modul 3: Kvalitetne i štetne veze

Modul 4: Nasilje u intimnim vezama

Moguće je birati i kombinirati aktivnosti iz različitih modula pri stvaranju plana svoje radionice. Međutim, aktivnosti se treba birati tako da se prati redoslijed modula, obzirom da je modul 1 preduvjet za modul 2, modul 2 za modul 3, a modul 3 za modul 4.

Pri odabiru aktivnosti treba poštivati redoslijed modula, kao i redoslijed kojim su aktivnosti svrstane unutar modula. Dozvoljeno je preskakati, dodavati i mijenjati / prilagođavati aktivnosti.

Kako su aktivnosti u ovom priručniku namijenjene i iskusnim, i neiskusnim voditeljima i voditeljicama, moduli su strukturirani tako da ih je moguće primjenjivati ili jedan za drugim, ili kao pojedinačne Modul.

A.

B.

C.

D.

E. AKTIVNOSTI UNUTAR
RADIONICA

DODATAK

UVOD I POSTAVLJANJE CILJEVA

Pregled Modula

Kroz ovaj uvodni modul, učenici i učenice se imaju priliku upoznati sa svrhom i ciljevima radionica. Sudionici i sudionice će, zajedno sa svojim profesorima i profesoricama, postaviti pravila, identificirati svoja očekivanja, te usporediti svoja očekivanja s ciljevima.

Ciljevi učenja

Dakle, ciljevi ovog modula su:

- ♦ odrediti i definirati ciljeve radionice
- ♦ stvoriti sigurno okruženje, puno poštovanja i povjerenja
- ♦ prikupiti podatke o znanju, stavovima te ponašanju (metodom samoprocjene) učenika i učenica, vezano uz pitanja rodne nejednakosti, rodni stereotipa i nasilja u intimnim vezama (u svrhu procjene potreba i evaluacije)

Aktivnosti

Aktivnost 1.1: Imenologija: značenja koja nose naša imena

Aktivnost 1.2: Očekivanja i ciljevi

Aktivnost 1.3: Pravila

Preporuka je da se primjene sve aktivnosti iz ovog modula, osim aktivnosti 1.1., koja je izborna.

Aktivnost 1.1 Imenologija: značenja koja nose naša imena

Prilagođeno prema Williams, S. (1994). The Oxfam Gender Training Manual (str. 51-52) . Oxfam UK and Ireland.

Kratki uvod

Ova je aktivnost prikladna za uvod za temu rodni stereotipa, jer potiče učenike i učenice da istraže rodne implikacije imena i značenja, koja često odražavaju društveno prihvatljive uloge i očekivanja.

Ciljevi učenja

- ◆ Omogućiti sudionicima i sudionicama da se međusobno upoznaju (ako je potrebno)
- ◆ Uspostaviti povjerenje i poštovanje
- ◆ Ukazati na različita osobna iskustva i specifičnosti zajednica kojima pripadaju sudionici i sudionice

Materijal i priprema

- ◆ Flipchart papir (vidi i: Očekivani ishod aktivnosti)
- ◆ Pločica za imena – samoljepljivi papiri na koje će učenici i učenice napisati imena
- ◆ Olovke i flomasteri

Aktivnost po koracima

1

Učenici i učenice sjede u krugu.

2

Podijelite im samoljepljive papiriće (post-it).

3

Upute: Napišite ime na papiriću i zalijepite ga na majicu. Profesor/ica također piše svoje ime.

4

Dajte uputu: Svatko od vas će reći svoje ime i:

- ◆ *Kako bi se zvala osoba suprotnog spola koja ima isto ime kao vi?*
- ◆ *Koje je značenje vašeg imena, koje se asocijacije uz njega javljaju? Zašto su vam roditelji dali baš to ime? Ima li bilo što drugo, što želite reći, i vezano je uz vaše ime?*

5

Profesor/ica piše imena na flipchart papir (pričvršćen na stalak ili zid, ili na podu) u dva stupca (mladići – djevojke). Uključite i svoje ime (vidi: Očekivani ishod aktivnosti).

6

Vodite računa da u različitim kulturama imena mogu odražavati i utjecaj i razlike između različitih društvenih grupa ili rasa i nacionalnosti. U kratkoj raspravi, istaknite rodnu specifičnost imena, ukazujući na rodno specifične asocijacije koje se javljaju uz značenje i porijeklo imena, na slijedeći način:

Rasprava:

- ◆ *Koja je razlika između muških i ženskih imena?*
- ◆ *Što je zajedničko imenima djevojkama? Koje je značenje njihovih imena?* (primjerice, ljupkost, cvijeće, poslušnost)
- ◆ *Što je zajedničko imenima mladića? Koje je značenje njihovih imena* (primjerice, snažan, jak, junak, pobjednik)
- ◆ *Zašto neka imena postoje samo u obliku za jedan spol?*

Aktivnost 1.1

Očekivani ishod

Na kraju, rezultat vaše aktivnosti (flipchart papir) bi trebao izgledati otprilike ovako:

DJEVOJKE		MLADICI	
Komentari	Imena	Imena	Komentari
Cvijet	Kristina Margareta -	Kristijan - Tomislav	Prvi hrvatski kralj

Napomena za nastavnike/ce

Naglasite kako nam već u trenutku rođenja daju ime, koje je vezano uz naš spol, a, isto tako, već tada, opet temeljeno na spolu, javljaju se i očekivanja koja se odnose na naše ponašanje.

Napomena voditeljima i voditeljicama: U većini kultura, ženska i muška imena se razlikuju. U nekim jezicima, čak i kad zvuče jednako, pišu se na različite načine. Značenje imena je često vrlo važno. Primjerice, na jednoj radionici u Keniji je svaka od sudionica objasnila značenje svog imena, i zašto je dobila baš to ime. Neka su imena bila vezana uz ono što je radila majka do trenutka poroda, druga su se odnosila na ulogu koju žene imaju, ili ono što rade, ili njihov odnos s nekim muškim rođakom.

U raspravi bi trebalo naglasiti da su imena rodno određena, i da njihova značenja često odražavaju društveno prihvatljive uloge i očekivanja. Primjerice, ženska imena češće imaju značenja kao što su "divna", "nježan cvijet", ili "poslušna", dok muška imena češće imaju značenja kao što su „veliki ratnik", "jak, hrabar" ili "dar".

Aktivnost 1.2 Očekivanja i ciljevi

Prilagođeno prema: US Agency for International Development. (2009). Doorways I: Student Training Manual on School-Related Gender-Based Violence Prevention and Response (str. 28). Washington, DC. Stanje: 16.03.2010. www.usaid.gov/our_work/cross-cutting_programs/wid/pubs/Doorways_I_Student_Manual.pdf

Ciljevi učenja

Upoznati sudionice i sudionike s ciljevima radionice, te utvrditi njihova očekivanja, i usporediti ih s ciljevima.

Materijal i priprema

- ◆ Flipchart papir, podijeljen u dva stupca
- ◆ Flomasteri

Aktivnost po koracima

- 1** Upitajte učenike/ce i zabilježite njihove odgovore na pitanje: *Što mislite, kojim ćemo se temama baviti na ovoj radionici, nazvanoj „Podizanjem svijesti o rodnoj jednakosti protiv nasilja u intimnim partnerskim vezama”?**
- 2** Upitajte učenike/ce i zabilježite njihove odgovore na pitanje: *Mislite li da ćete nešto dobiti sudjelovanjem u ovim radionicama? Ako da, što?*
- 3** Odgovore zapišite na flipchart papir u dva stupca
- 4** Povežite očekivanja učenika i učenica s ciljevima radionice; dodajte one teme koje nisu spomenuli, te ako njihova očekivanja uključuju dijelove kojima se nećemo baviti u sklopu radionica, istaknite što će radionicama biti obuhvaćeno, a što ne (vidi i: Očekivani ishod aktivnosti)
- 5** Sve ćemo ovo raditi kroz vježbe i grupne aktivnosti.
- 6** Odgovorite na pitanja učenika i učenica.

Očekivani ishod

Naš cilj je razgovarati o tome kako izgraditi kvalitetne, ravnopravne veze. Razgovarat ćemo o ovome što ste spomenuli, ali i o ovim temama: (na flipchart papir dodajte ono što nije spomenuto, od slijedećeg):

- ◆ Rodni stereotipi i nejednakost
- ◆ Rodne uloge mladića i djevojaka—što znači biti mladić, ili bili djevojka u našem društvu
- ◆ Što je kvalitetna, a što štetna veza
- ◆ Pitanja vezana uz nasilje u vezama/nasilje u intimnim partnerskim vezama/nasilje u adolescentskim vezama
- ◆ Oblici nasilja u intimnim partnerskim vezama i upozoravajući znakovi
- ◆ Što osoba adolescentne dobi može učiniti ako je u nasilnoj vezi?
- ◆ Što osoba adolescentne dobi može učiniti da pomogne prijatelju / prijateljici koja je žrtva nasilja, ili počinitelj/ica nasilja?

Na kraju, rezultat aktivnosti će izgledati otprilike ovako:

Radionica: Izgradnja kvalitetnih intimnih partnerskih veza	
Teme	Želim dobiti
1...	1...
2...	2...

* Možete koristiti i ovaj naslov: “**Gradnja kvalitetnih odnosa među spolovima**”, Izgradnja kvalitetnih intimnih veza

RODNI STEREOTIPI I RODNA JEDNAKOST

Modul 2

PREGLED MODULA

Ovaj je modul podijeljen u dvije jedinice: a) Rodni stereotipi i usporedba maskuliniteta i feminiteta, te b) Patrijarhalna društva* Kroz ovaj modul, učenici i učenice će se upoznati s pojmovima rodni stereotipa i rodni uloga, i dobiti poticaj da shvate ove koncepte, razgovaraju o razlikama između spola i roda, propituju uobičajene pretpostavke o načinima konstruiranja roda, istraže rodne uloge u svojoj okolini, utvrde kakva očekivanja od njih kao mladića i kao djevojaka imaju druge osobe, kako se formiraju ta rodna očekivanja, i kako utječu na naše živote i odluke koje donosimo.

Drugim riječima, kroz aktivnosti u ovom dijelu priručnika želimo spriječiti nastanak stereotipnih rodni uloga, ili izmijeniti postojeće stereotipe, kao i oblikovati vjerovanja koja su nužna za razvoj kvalitetnih intimnih veza. Kroz niz iskustvenih aktivnosti, prilagođenih temi i dobi sudionika i sudionica, učenice i učenici će dobiti priliku da procijene i propitaju svoje kulturno „naslijeđene“ stereotipe, a razlike između spolova promatrati kao individualne razlike, a ne kao dokaz superiornosti jednog spola nad drugim.

Većina djece, kao i većina odraslih, nisu svjesni učinka društveno nametnutih rodni uloga na svoje živote, niti činjenice da se ove uloge zapravo mogu mijenjati, jer su društveno određene. Ključ za društvenu promjenu i prevenciju rodno uvjetovanog nasilja je u shvaćanju da su rodne uloge društveni konstrukti. Od nužne je važnosti da svi učenici i učenice shvate koncept rodni uloga, jer je to temelj ovog programa i nužno je shvaćanje slijedećih modula. Kroz ovaj modul nastoji se potaknuti učenike i učenice da istraže očekivanja vezana uz rod, koja pred njih stavljaju njihova obitelj, društvo, masovni mediji.

* Oba dijela uključuju više aktivnosti, od kojih neke imaju isti cilj. Nije nužno da se provedu sve aktivnosti koje imaju isti cilj, voditelj/ica može odabrati aktivnosti koje želi.

Ciljevi ovog modula su omogućiti učenicima i učenicama da:

- ◆ znaju objasniti razlike između pojmova spol i rod
- ◆ propitaju svoja vjerovanja o tome što znači biti mladić ili djevojka u društvu u kojem žive
- ◆ identificiraju i opišu rodne stereotipe, nejednakosti i društvene uloge mladića i djevojaka
- ◆ steknu uvid u rodne uloge i stereotipe koje stvara i održava društvo
- ◆ prepoznaju povlastice i ograničenja koja idu uz to kad si dječak/muškarac i kad si djevojčica/žena
- ◆ shvate na koji način rodne uloge pridonose rodno uvjetovanom nasilju
- ◆ prepoznaju koje su koristi od stereotipa, i kako se riješiti stereotipa
- ◆ shvate definiciju patrijarhalnog društva
- ◆ shvate odnos između patrijarhalnih društava i nasilja protiv žena.

CJELINA 1 - Rodni stereotipi i usporedba maskuliniteta i feminiteta

- Aktivnost 2.1.1.** Što znači biti djevojka... Što znači biti mladić...
- Aktivnost 2.1.2.** Društvene rodne uloge
- Aktivnost 2.1.3.** Sviđa mi se – Ne sviđa mi se
- Aktivnost 2.1.4.** Muškarci, žene i društvo
- Aktivnost 2.1.5.** Samo-otkrivanje
- Aktivnost 2.1.6.** Spol i rod
- Aktivnost 2.1.7.** Slažem se – ne slažem se
- Aktivnost 2.1.8.** Kviz: zanimanja, uloge i aktivnosti žena i muškaraca
- Aktivnost 2.1.9.** A na kraju piše...
- Aktivnost 2.1.10.** Rod, ne spol
- Aktivnost 2.1.11.** Rodna kutija
- Aktivnost 2.1.12.** Pravi muškarac i prava žena
- Aktivnost 2.1.13.** Korak naprijed
- Aktivnost 2.1.14.** Mitovi o ženama, muškarcima i njihove posljedice
- Aktivnost 2.1.15.** Životni put
- Aktivnost 2.1.16.** Poslovice i izreke
- Aktivnost 2.1.17.** Spolno stereotipiziranje
- Aktivnost 2.1.18.** Oglašivačka industrija
- Aktivnost 2.1.19.** To je moja glazba
- Aktivnost 2.1.20.** Prezentacija roda
- Aktivnost 2.1.21.** Igra uloga
- Aktivnost 2.1.22.** Zamisli da...

Modul 2– Cjelina 1

CJELINA 2 - Patrijarhalna društva

- Aktivnost 2.2.1.** Biti muško – i povlastice koje uz to idu
- Aktivnost 2.2.2.** Karta moći
- Aktivnost 2.2.3.** Zamrznute slike
- Aktivnost 2.2.4.** Kontinuum štetnih ponašanja prema djevojkama i mladićima
- Aktivnost 2.2.5.** Dominantno ponašanje

Modul 2– Cjelina 2

Aktivnost 2.1.1 Što znači biti djevojka... Što znači biti mladić...

Prilagođeno prema: Attawell, K., Bhagbanprakash, Dr., Dagar, R., i dr. (2001). Gender and Relationships: A Practical Action Kit for Young People (str. 33). London: The Commonwealth Secretariat. Stanje: 10.04.2010, www.unicef.org/lifeskills/index_14927.html

Trajanje: 25-30'

Ciljevi učenja

- ◆ Istražiti: biti mladić i biti djevojka – koje su prednosti i nedostaci
- ◆ Ispitati društvene stavove i očekivanja

Materijal i priprema

- ◆ Radni list 1a (za mladiće) (ispisan s obje strane, na žutom papiru)
- ◆ Radni list 1b (za djevojke) (ispisan s obje strane, na zelenom papiru)
- ◆ Olovke
- ◆ Flipchart papir i flomasteri (po želji)

Aktivnost po koracima

- 1** Dajte učenicima i učenicama radne listove, na kojima piše slijedeći tekst:

Za djevojke (zeleni radni listovi):

- ◆ *Drago mi je što sam djevojka jer...*
- ◆ *Voljela bih biti mladić, jer bih mogla...*

Za mladiće (žuti radni listovi):

- ◆ *Drago mi je što sam mladić jer...*
- ◆ *Volio bih biti djevojka, jer bih mogao...*

- 2** Dajte slijedeću uputu: **Dopunite rečenice s obje strane svog radnog lista. Imate 3 minute.**

- 3** Prikupite ispunjene radne listove i podijelite ih ponovo učenicama i učenicima nasumično (svaki učenik/ica uzme tuđi radni list a ne svoj) , koji će ih pročitati na glas na slijedeći način:

- ◆ *Drago mi je što sam mladić jer... (žuti radni listovi, prednja strana)*
- ◆ *Voljela bih biti mladić jer bih mogla... (zeleni radni listovi, stražnja strana)*

Možete zabilježiti odgovore na flipchart papir dok učenici/e budu čitali odgovore.

- 4** Razgovarajte o sličnostima i razlikama: *Je li mladićima drago što su mladići zbog istih stvari koje bi djevojke voljele činiti, kad bi bile mladići?*

Učenici i učenice sad na glas čitaju slijedeće tvrdnje:

- ◆ *Drago mi je što sam djevojka jer... (zeleni radni listovi, prednja strana)*
- ◆ *Volio bih biti djevojka jer bih mogao... (žuti radni listovi, stražnja strana)*

- 5** Razgovarajte o sličnostima i razlikama:

- ◆ *Je li djevojkama drago što su djevojke zbog istih stvari koje bi mladići voljeli činiti, kad bi bili djevojke?*
- ◆ *Je li djevojkama i mladićima drago što jesu to što jesu zbog sličnih razloga?*

Razgovarajte s učenicima i učenicama o sličnostima i razlikama, i prikupite sve ispunjene radne listove.

Aktivnost 2.1.1

Očekivani ishod

Ovo je primjer odgovora kakve možete očekivati:

Drago mi je što sam mladić jer: imam više slobode nego djevojke pametniji sam i snažniji nego djevojke neovisniji sam ...	Voljela bih biti mladić jer bih mogla: biti snažnija, slobodnija i neovisnija raditi što god poželim ...
Drago mi je što sam djevojka jer: zrelija sam od mladića mogu postati majka djevojke su osjetljivije ...	Volio bih biti djevojka jer bih mogao: biti osjetljiviji ne bih volio biti djevojka znati što djevojke misle ...

Aktivnost 2.1.2 Društvene rodne uloge

Prilagođeno prema: Attawell, K., Bhagbanprakash, Dr., Dagar, R., i dr. (2001). Gender and Relationships: A Practical Action Kit for Young People (str. 44). London: The Commonwealth Secretariat. Stanje: 10.04.2010, www.unicef.org/lifeskills/index_14927.html

Trajanje: 30'

Kratki uvod

Kroz ovu će aktivnost učenici i učenice moći istražiti na koje načine definiranje muških i ženskih uloga unaprijed može ograničiti mogućnosti koje se pružaju dječacima / muškarcima, i djevojčicama / ženama.

Ciljevi učenja

Razgovarati o rodnim stereotipima i njihovim posljedicama

Materijal i priprema

- ◆ Radni list 2a (Muškarac)
- ◆ Radni list 2b (Žena)
- ◆ Flipchart papir
- ◆ Olovke i flomasteri
- ◆ Samoljepljiva traka

Aktivnost po koracima

- 1** Svaki učenik i učenica uzme jedan papir (na pola radnih listova treba pisati Muškarac, na pola Žena). Pokušajte radne listove rasporediti tako da pola mladića dobije radni list s naslovom Muškarac, a pola djevojaka radni list s naslovom Žena (nemojte da samo mladići dobiju radne listove na kojima piše Muškarac, i samo djevojke radne listove na kojima piše Žena).
- 2** Uputa za učenike i učenice: **Pokušajte se dosjetiti riječi koja je tipična za muškarca, ili za ženu (ovisno o tome što piše na vašem radnom listu), i zapišite je na svoj radni list.**
- 3** Pazite, drugi ne bi trebali vidjeti kako je naslovljen vaš list, niti što vi pišete. **Sakrijte svoj radni list i čim dovršite, presavijte papir na dva dijela!**
- 4** Kad učenici i učenice završe, dajte im slijedeću uputu: **počnite međusobno mijenjati radne listove, sve dok ne kažem STOP.**
- 5** Podijelite učenike/ce u grupe po sedam osoba.
- 6** Jedno po jedno, prošetat ćete po sobi, i to tako da vaš hod oslikava ono što je napisano na vašem radnom listu (i obzirom na rod, i obzirom na karakteristike).
 - ◆ ostatak grupe će promatrati i nastojati pogoditi, **u najviše 30 sekundi**, a) rod, b) karakteristike koje ste pokazivali
 - ◆ osoba koja prikazuje karakteristike ne smije govoriti sve dok tim ne pogodi pravi odgovor
 - ◆ kad tim pogodi, ili kad je vrijeme isteklo bez točnog odgovora, prijedite na slijedeću osobu
- 7** Jedna osoba iz grupe će mjeriti vrijeme (do 30 sekundi). Svaka osoba će na svom radnom listu bilježiti je li tim utvrdio a) rod, b) karakteristike svake osobe, te naznačiti koliko je ljudi pogodilo obje te stvari.

Aktivnost 2.1.2

RASPRAVA

- 8 Razgovarajte o tome kako nepromjenjive muške i ženske uloge mogu ograničiti mogućnosti dječacima/mladićima, te djevojčicama/djevojkama.
- 9 Kako ste se osjećali zbog karakteristika napisanih na vašem radnom listu? Recite osobama koje su prikazivale istu karakteristiku da razgovaraju međusobno.
- 10 Na flipchart papiru zabilježite spomenute emocije, odvojeno od muških i ženskih uloga.
- 11 Kako se osjećate kad vam je dana unaprijed definirana uloga, i morate se ponašati u sklad s njom? Osjećate li se ograničenima?
- 12 Prikupite radne listove.

Unaprijed određene karakteristike i emocije

Ženske karakteristike		Muške karakteristike	
Karakteristika	Osjećaj	Karakteristika	Osjećaj
Pametna	Superiornost	Snaga	Moćno
Lijepa	Neudobno	Muškost	...
Osjetljiva	...	Neovisnost	...
Ljubomorna	...	Egoizam	...
Lukava	...		
	...		

Očekivani ishod

Flipchart papir uz ovu aktivnost bi trebalo izgledati otprilike ovako:

Aktivnost 2.1.3 Sviđa mi se – ne sviđa mi se

Prilagođeno prema: Williams, S. (1994). The Oxfam Gender Training Manual (str. 55-56). Oxfam UK and Ireland.

Ciljevi učenja

- ◆ Istražiti rodne odnose u životima sudionika i sudionica
- ◆ Pružiti im prostor da govore o sebi i svojim osjećajima

Materijal i priprema

- ◆ Radni list 3a (za djevojke)
- ◆ Radni list 3b (za mladiće)
- ◆ Olovke i flomasteri

Aktivnost po koracima

Trajanje: 25-30'

- 1** Podijelite učenike i učenice u male grupe od 4 do pet osoba; svaku grupu će činiti samo mladići, ili samo djevojke.
- 2** Svakoj grupi dajte jedan radni list (mladićima za mladiće, djevojkama za djevojke)
- 3** Upute za učenike i učenice: Nakon što porazgovarate, zabilježite ono što se **smatra tipičnim/prikladnim za vaš rod u prvom stupcu**:
 - ⇒ 2 stvari koje **činite i sviđaju vam se**
 - ⇒ 2 stvari koje **činite, ali vam se ne sviđaju**
 - ⇒ 2 stvari koje **ne činite, ali voljeli biste**
 - ⇒ 2 stvari koje **ne činite jer vam se ne sviđaju**
- 4** U drugom stupcu učinit ćete isto ali sad ćete bilježiti ono što se **smatra neprikladnim / netipičnim za vaš rod**.
- 5** Nakon što učenici i učenice završe, dajte im slijedeću uputu: **Sad dođite u krug. Koja bi grupa željela opisati o čemu ste diskutirali?**
Zbog čega radimo stvari koje nam se ne sviđaju, i/ili ne radimo stvari koje nam se sviđaju?
- 6** Usporedite odgovore mladića i odgovore djevojaka.

Aktivnost 2.1.3

Očekivani ishod

Radni listovi sudionika i sudionica će izgledati otprilike ovako:

Primjer radnog lista djevojaka	SMATRA SE TIPIČNIM ZA DJEVOJKE / ŽENE	SMATRA SE NETIPIČNIM ZA DJEVOJKE / ŽENE
Stvari koje radim I SVIĐAJU MI SE	1. Brinem o sebi i svom izgledu 2. Šminkam se 3. Kupujem 4. ...	1. Pušenje 2. Psovanje ...
Stvari koje radim, ali mi se NE SVIĐAJU	1. Kućanski poslovi 2. Brijanje/depiliranje voskom 3. ...	1. Varanje 2. ...
Stvari koje ne radim, ali MI SE SVIĐAJU	1. Kupovina 2. ...	1. Pušenje 2. Izlasci svaku večer 3. ...
Stvari koje ne radim jer mi se NE SVIĐAJU	1. Drogiranje 2. ...	1. Drogiranje 2. Prostitucija 3. ...

Savjet više

Alternativa ovoj aktivnosti mogla bi izgledati ovako:*

- ◆ Raširite listove novina po podu, nepravilno ih rasporedite.
- ◆ Objasnite sudionicama i sudionicima da, kad viknete „Šetnja!“, trebaju hodati što brže mogu, a da se međusobno ne sudaraju. Kad viknete: „U parove“, trebaju stati na list novina na podu. U jednom trenutku na novinama smije stajati najviše dvoje ljudi.
- ◆ Kada stanu na novine, recite im da ćete im dati temu o kojoj trebaju razgovarati u paru ukupno dvije minute. Po isteku dvije minute, opet ćete viknuti: „Šetnja“, i ponovo se mogu kretati u prostoru, dok opet ne viknete: „U parove!“. Zadaajte im drugu temu, i tako redom.
- ◆ Zamolite sudionike i sudionice da se kreću po prostoru, i zatim im dajte teme, jednu po jednu.

Tvrdnje (teme) koje ćete koristiti:

- ⇒ nešto tipično za moj rod, što volim raditi
- ⇒ nešto tipično za moj rod, što ne volim raditi
- ⇒ nešto netipično za moj rod, što volim raditi
- ⇒ nešto netipično za moj rod, što bih volio / voljela raditi bez osude
- ⇒ nešto što se nadam da će se dogoditi za vrijeme radionice

- ◆ Nakon što se porazgovara o svim tvrdnjama, zamolite sudionike i sudionice da formiraju grupe od pet sudionika i sudionica. Svakoj grupi dajte prazan flipchart papir.
- ◆ U grupama, sudionici i sudionice trebaju zapisati svoje odgovore, kao i dodati asocijacije na napisane odgovore, kao i nade što će se dogoditi za vrijeme radionice, koje su se javile za vrijeme rasprave.
- ◆ Vratite se u veliku grupu i pogledajte neke od odgovora sudionika i sudionica.

* Amnesty International. (2004). Making Rights a Reality: Gender Awareness Workshops. London: Amnesty International. (Translated with permission from © Amnesty International, 1 Easton Street, London WC1X 0DW, United Kingdom. Website: www.amnesty.org)

A lot of pages are not available in this preview. - in order to download the full version please visit the project's website: www.gear-ipv.eu/download

KVALITETNE I ŠTETNE VEZE

Modul 3

PREGLED MODULA

Cilj ovog modula je pružiti učenicima i učenicama mogućnost da razgovaraju o karakteristikama zdravih i loših veza, kao i o tome kako društvo vidi uloge žena i muškaraca, kad je riječ o nasilju. Modul je osnova za slijedeći, koji se bavi nasiljem u partnerskim vezama / rodno uvjetovanim nasiljem. Sudionicima i sudionicama ćemo pomoći da shvate koncept zdravih i nezdravih veza, vidjet će primjere, imati priliku za raspravu.

Ciljevi učenja

Točnije, cilj ovog modula je omogućiti učenicima i učenicama da:

- ◆ uvide rodni aspekt nasilja u vezama, kao i karakteristike kvalitetnih i štetnih veza
- ◆ uoče i identificiraju vlastita kvalitetna i štetna ponašanja i stavove prema drugom spolu

U ovom modulu se uglavnom bavimo adolescentima i adolescenticama, bez obzira jesu li već u romantičnoj / ljubavnoj vezi, ili nisu. Prije početka ovog modula, profesor/ica treba sudionicima i sudionicama objasniti kojim će se pitanjima baviti, i to koristeći slijedeći uvod:

"Svatko od nas ima različita iskustva. Neki od vas možda još nisu u vezi, dok drugi mogu biti u vezi već neko vrijeme. Ono o čemu ćemo ovdje razgovarati je važno za sve nas, jer je povezano sa stvaranjem kvalitetnih, sretnih i ugodnih veza. Kroz vježbe koje ćemo raditi, razgovarat ćemo o slijedećim temama:

- ◆ Karakteristike kvalitetnih i štetnih veza
- ◆ Kako prepoznati jeste li vi ili netko od vaših prijatelja i prijateljica u štetnoj ili nasilnoj vezi
- ◆ Kako komunicirati i kako rješavati probleme, tako da nam veze budu kvalitetne

U ovom je trenutku važno podsjetiti sudionike i sudionice na pravila koja ste odredili na početku radionica.

Aktivnost

Aktivnost 3.1. Ljubav - što je to?

Aktivnost 3.2. Adolescentne veze

Aktivnost 3.3. Kvalitetne i štetne veze – znakovi upozorenja

Aktivnost 3.4. Osobe i stvari

Aktivnost 3.5. Izravno suočavanje s problemom

Aktivnost 3.6. Svijest o vlastitom tijelu

Aktivnost 3.1 Ljubav – što je to?

Cesar, S., Bijelić, N., Kobaš, V., Hodžić, A. (2006). Better Safe than Sorry: Prevention of teen-dating violence. Croatia: CESI - Center for Education, Counselling and Research. Stanje 26.02.2010, www.cesi.hr/hr/bolje-sprijeciti-nego-lijeciti-prevencija-nasilja-u-adolescentskim-vezama/

Kratki uvod

Mladi ljudi koji ulaze u svoje prve romantične / seksualne veze često nemaju dovoljno vještina i znanja potrebnih za građenje kvalitetne i ispunjavajuće veze s partnerom/icom. Nužno je ne samo govoriti o negativnim ishodima veze, već i pomoći mladim ljudima da nauče više o pozitivnim stranama veza, i o tome što od veze mogu dobiti. Mladi obično teško mogu prepoznati kako izgleda kvalitetna veza.

Ciljevi učenja

Učenici i učenice će osvijestiti različita ponašanja koja koristimo da bismo iskazali ljubav prema partneru/partnerici.

Materijal i Priprema

- ◆ Flipchart papir
- ◆ Flomasteri

Aktivnost po koracima

Trajanje: 20'

- 1** Podijelite sudionike i sudionice u male grupe (grupe od četiri do pet osoba, ovisno o veličini razreda).
- 2** Zamolite sudionike i sudionice da u malim grupama razgovaraju o tome:
 - ◆ Kako se ponašamo kad nekog volimo (u adolescentskoj vezi, a ne, primjerice, u odnosu roditelj-dijete)
 - ◆ Kako pokazujemo partneru/ici da nas privlači i da ga/je volimo? Neka navedu što je moguće više ponašanja za koja misle da predstavljaju ponašanje kojim se iskazuje ljubav.
- 3** Male grupe predstavljaju svoj rad cijeloj grupi. Možete potaknuti raspravu o tome što je ljubav i kako je pokazujemo.

Savjet više

Mladi često smatraju da je ljubomora znak ljubavi i strasti, i gledaju je kao nešto poželjno. U raspravi se možete dotaknuti pitanja ljubomore. Važno je naglasiti da ljubomora (točnije, ljubomorno ponašanje) nije znak ljubavi, već može biti znak koji upozorava na kontrolirajuće i nasilno ponašanje u vezama.

Aktivnost 3.2 Adolescentske veze

Prilagođeno prema: Cesar, S., Bijelić, N., Kobaš, V., Hodžić, A. (2006). Better Safe than Sorry: Prevention of teen-dating violence. Croatia: CESI - Center for Education, Counselling and Research. Stanje 26.02.2010, www.cesi.hr/hr/bolje-sprijeciti-nego-lijeciti-prevenција-nasilja-u-adolescentskim-vezama/

Trajanje: 30-45'

Kratki uvod

Mladi ljudi koji ulaze u svoje prve romantične / seksualne veze često nemaju dovoljno vještina i znanja potrebnih za građenje kvalitetne i ispunjavajuće veze s partnerom/icom. Nužno je ne samo govoriti o negativnim ishodima veze, već i pomoći mladim ljudima da nauče više o pozitivnim stranama veza, i o tome što od veze mogu dobiti. Mladi obično teško mogu prepoznati kako izgleda kvalitetna veza.

Ciljevi učenja

Učenici i učenice će naučiti što čini vezu uspješnom, kao i što može pridonijeti propasti veze.

Materijal i priprema

- ◆ Flipchart papir
- ◆ Flomasteri
- ◆ Crtež broda na velikom papiru (flipchartu)

Aktivnost po koracima

1 Recite učenicima i učenicama da se prisjete neke romantične veze (nije nužno da su oni sami u vezi). Napišite na Flipchartu ovo pitanje: Što čini vezu između dvije osobe uspješnom? Sudionici i sudionice imaju nekoliko minuta da odgovore na ovo pitanje, kroz oluju ideja, a voditelj/ica zapisuje odgovore (bez komentiranja) na Flipchart.

2 Voditelj/ica crta brod na flipchart papiru, koji predstavlja romantičnu vezu. Kao što su određeni uvjeti potrebni da bi brod plovio (primjerice, more, gorivo), tako su i za vezu potrebni određeni preduvjeti. Zamolite učenike i učenice da navedu jedan uvjet, nužan za vezu (primjerice, poštovanje) i zapišite to u trup broda. Istaknite da neke stvari mogu uništiti vezu, kao što udarac broda o oštre stijene može oštetiti brod. Zamolite ih da navedu nešto što može uništiti vezu (primjerice, laži) i napišite to u vodu ispod broda.

3 Podijelite sudionike i sudionice u male grupe. Neka svaka grupa radi na istoj vrsti veze, odnosno, adolescentskoj romantičnoj vezi. Zadatak im je da se prisjete sadašnje ili prošle romantične veze, bilo svoje, bilo svojih vršnjaka i vršnjakinja. Svaka grupa treba nacrtati brod i:

- ◆ Napisati pet stvari koje čine vezu uspješnom (na trup broda)
- ◆ Napisati pet stvari koje mogu uništiti vezu (u more ispod broda)

Nakon što grupe završe s radom, neka papire izlože, kako bi ih pogledale druge grupe.

4 Aktivnost završite raspravom. Moguća pitanja:

- ◆ Što primjećujete kad gledate pozitivne i negativne navode na posteru?
- ◆ Koje je osobine najteže naći u osobi u vezi?
- ◆ Jeste li naučili nešto novo kroz ovu aktivnost?

Očekivani ishod

Sudionici i sudionice će postati svjesni koje komponente vode do uspješnih i zadovoljavajućih veza, kao i što veze može uništiti.

Nasilje u intimnim vezama

Cjelina 1: Podizanje svijesti o problemu

Ovaj dio pomaže profesorima i profesoricama da pronađu praznine u znanju učenika i učenica o nasilju u intimnim partnerskim vezama. Kako će osoba reagirati na problem, ovisi o tome kako taj problem shvaća. Ako osoba shvaća prirodu nasilja u intimnim partnerskim vezama i zašto je ono pogrešno, veća je vjerojatnost da će reagirati na problem i osuditi ga. Činjenica je da će nasilje u intimnim partnerskim vezama nestati samo ako mu se suprotstavi cijelo društvo – žene i muškarci, zajedno, ako ga svi budu smatrali kaznenim djelom i neprihvatljivim.

Ciljevi učenja

- ◆ Nakon ovog modula, učenici i učenice će moći:
- ◆ Shvatiti koncept i opisati ključne elemente nasilja u intimnim partnerskim vezama
- ◆ Definirati što je nasilje u intimnim partnerskim vezama
- ◆ Identificirati različite vrste nasilja u intimnim partnerskim vezama (psihološko, fizičko, seksualno) i različite vrste zlostavljajućeg ponašanja koje jedna osoba u vezi može činiti protiv druge
- ◆ Identificirati uobičajene mitove, prekinuti njihovo djelovanje objašnjenjem zašto su to mitovi i shvatiti stvarnost
- ◆ Prepoznati znakove koji upozoravaju na nasilje u intimnim partnerskim vezama
- ◆ Objasniti zašto je nasilje i nasilje u intimnim partnerskim vezama kršenje ženskih ljudskih prava
- ◆ Upoznati se s posljedicama nasilja
- ◆ Naučiti kako pomoći žrtvi i / ili osobi koja vrši nasilje
- ◆ Upoznati se s relevantnim postojećim službama u zemlji

Prije početka ovog modula, profesor/ica treba objasniti da će s učenicima i učenicama razgovarati o slijedećim temama:

- ◆ Nasilje u vezama, oblici nasilja, znakovi upozorenja
- ◆ Kako prepoznati jeste li vi ili vama bliska osoba u štetnoj ili nasilnoj vezi, i što možete učiniti
- ◆ Kako komunicirati i rješavati probleme, da bi se ostvarila kvalitetna veza

U ovom je trenutku dobro podsjetiti sudionike i sudionice na pravila određena i prihvaćena na početku programa. Pitanje nasilja u intimnim partnerskim vezama je izrazito osjetljivo.

Aktivnost

Aktivnost 4.1.1.: Definiranje i vrste nasilja u vezama

Aktivnost 4.1.2.: Renata i Dražen

Aktivnost 4.1.3.: Priče o nasilju u vezama

Aktivnost 4.1.4.: Slučajevi nasilja

Aktivnost 4.1.5.: Kotač moći i kontrole, kotač jednakosti

Aktivnost 4.1.6.: Usmjeravanje mladih ka prepoznavanju upozoravajućih znakova za nasilje u intimnim partnerskim vezama i načinima nudi pomoći

Aktivnost 4.1.7.: Mit ili stvarnost?

Aktivnost 4.1.8.: Mitovi o nasilju

LITERATURA ZA PRIPREMU AKTIVNOSTI NAVEDENIH U PRIRUČNIKU

- Amnesty International. (2004). Making Rights a Reality: Gender Awareness Workshops. London: Amnesty International.
- Attawell, K., Bhagbanprakash. Dr., Dagar, R., i dr. (2001). Gender and Relationships: A Practical Action Kit for Young People. London: The Commonwealth Secretariat. Stanje: 05.07.2009., www.unicef.org/lifeskills/index_14927.html
- Bissuti, R., Wagner, G., Wölfl, G. (2002). "Stark! aber wie?". Methodensammlung und Arbeitsunterlagen zur Jungenarbeit mit dem Schwerpunkt Gewaltprävention. Austria: White Ribbon Austria, Ministry of Education. Stanje: 01.04.2010 www.bmukk.gv.at/medienpool/7653/starkaberwie.pdf
- Cesar, S., Bijelić, N., Kobaš, V., Hodžić, A. (2006). Better Safe than Sorry: Prevention of teen-dating violence. Hrvatska: CESI - Centar za edukaciju, savjetovanje i istraživanje. Stanje: 26.02.2010, www.cesi.hr/hr/bolje-sprijeciti-nego-lijeciti-prevencija-nasilja-u-adolescentskim-vezama/
- Liz Claiborne Inc. (2000). What you need to know about dating violence: A teen`s handbook (str. 20-22). USA: Liz Claiborne Inc. Stanje: 20.05.2010, www.loveisnotabuse.com
- Liz Claiborne Inc. (2006). Love is Not Abuse: a teen dating violence prevention curriculum (str. 20). Liz Claiborne Inc. Stanje: 05.07.2009, www.loveisnotabuse.com/
- de Bruyn, Maria & France, N. (2001). Gender or sex: who cares? Skills-building resource pack on gender and reproductive health for adolescents and youth workers. Chapel Hill: Ipas [Dostupno na: [www.ipas.org/Publications/Gender or sex Who cares.aspx](http://www.ipas.org/Publications/Gender%20or%20sex%20Who%20cares.aspx) (in English), [www.ipas.org/Publications/Genero o sexo A quien le importa.aspx](http://www.ipas.org/Publications/Genero%20o%20sexo%20A%20quien%20le%20importa.aspx) (in Spanish)]
- Foshee, V., Langwick, S. (2004). SafeDates: An Adolescent Dating Abuse Prevention Curriculum. MN: Hazelden Publishing and Educational Services
- Hodžić, A., Bijelić, N., & Cesar, S. (2003). Sex and Gender under Magnifying Glass: Manual on identities, sexuality and process of socialisation (Spol i rod pod povećalom - priručnik o identitetima, seksualnosti i procesu socijalizacije). Zagreb: Centar za edukaciju, savjetovanje i istraživanje. Stanje 1 April 2010 from <http://www.cesi.hr/hr/spol-i-rod-pod-povecalom-2-prosireno-izdanje/>
- Höger, D., Weber, H., Haberthür, R. (2005). Harmo-nie?: Zeigen unsere Schäfchen plötzlich Zähne? - Beziehungsgestaltung im schulischen Alltag. Switzerland: Fachhochschule Nordschweiz. <http://www.fhnw.ch/ph/iwb/beratung/gesundheit/de/download/gesundheit/unterrichtmaterial/harmonie.pdf>
- Instituto Promundo, Salud y Género, ECOS, Instituto PAPAI & World Education. (2009). Working with Young Women: Empowerment, Rights and Health. Rio de Janeiro: Instituto Promundo. Stanje: 30.07.2009, www.promundo.org.br/materiais%20de%20apoio/publicacoes/MANUAL%20M.pdf
- Kivel, P. (2002). The Power Chart Revisited. Stanje: 10.04.2010, www.paulkivel.com/articles/powerchartrevisited.pdf
- Kivel, P. (1998). The Benefits of Being Male: An Exercise inspired by the work of McIntosh, P. and adapted from Men`s Work: How to stop the Violence that Tears our Lives Apart. Stanje: 10.04.2010, www.paulkivel.com/resources/benefitsofbeingmale.pdf
- Leeb, P., Tanzberger, R., Traunsteiner, B. (2008). Gender, Gleichstellung, Geschlechtergerechtigkeit. Austria: Zentrum polis - Politik lernen in der Schule. Stanje: 01.04.2010, www.politik-lernen.at/site/gratisshop/shop.item/103760.html

- Media Awareness Network. (2010). Lesson Plan: Gender Stereotypes and Body Image. Stanje: 10.04.2010, www.media-awareness.ca/english/resources/educational/lessons/elementary/body_image/qndr_stereo_body_image.cfm
- Petroulaki, K., Nikolaidis, G., Tsirigoti, A. (2008). Deconstruction of Gender Stereotypes as a Vehicle for Intimate Partner Violence Primary Prevention: Interventions in Educational Settings. Poster at the XVIIth ISPCAN International Congress on Child Abuse and Neglect, Hong Kong SAR, China, 7-10.09.2008.
- Petroulaki, K., Dinapogias, A, Morucci, S., Petridou, E. (2006). Sensitizing male population against intimate partner violence (IPV)-Trainer's Manual. Athena: Center for Research and Prevention of Injuries (CEREPRI), Department of Hygiene and Epidemiology, School of Medicine, Athens University.
- Petroulaki, K., Dinapogias, A, Morucci, S., Petridou, E. (2006). Sensitizing male population against intimate partner violence (IPV): Trainee's Handouts. Athens: Center for Research and Prevention of Injuries (CEREPRI), Department of Hygiene and Epidemiology, School of Medicine, Athens University.
- Petroulaki, K., Dinapogias, A, Morucci, S., Petridou, E. (2006). Sensitizing male population against intimate partner violence (IPV): PowerPoint Presentations. Athens: Center for Research and Prevention of Injuries (CEREPRI), Department of Hygiene and Epidemiology, School of Medicine, Athens University.
- Rothe, A., Bönlold, F. (2006). Geschlecht bewusst gemacht: Ein Training für Jugendliche. Germany: Frauenakademie München e.V. (http://www.frauenakademie.de/dokument/img/Geschlecht-bewusst-gemacht_2006.pdf)
- Schad, U. (2006). Männer, Machos, Memmen. München: Kreisjugendring München-Stadt. Stanje: 09.06.2010, www.eduhi.at/dl/doku_maenner_machos_memmen.pdf
- Stachl-Astleithner, A., Henschl, M. (2006). Startpaket PLUS. Partnerschaftlich lernen und Schule. Geschlechtssensible Pädagogik, Mädchen- und Bubenarbeit, Gender Mainstreaming in der Klasse. Austria: Stadtschulrat für Wien. Stanje: 01.04.2010, <http://www.eduhi.at/dl/startpaket.pdf>
- The White Ribbon Campaign. (2007). White Ribbon Campaign in a Box - Promoting Healthy Equal Relationships: A guide book for teachers and community leaders for Ontario youth ages 11 to 14. Toronto: White Ribbon Campaign
- United Nations Children's Fund (UNICEF). (2003). Training of Trainers on Gender-Based Violence: Focusing on Sexual Exploitation and Abuse. United Nations Children's Fund (UNICEF). Stanje: 20.07.2009, www.reliefweb.int/library/documents/2003/unicef-tot-25sep.pdf.
- US Agency for International Development. (2009). Doorways I: Student Training Manual on School-Related Gender-Based Violence Prevention and Response. Washington, DC. Stanje: 05.07.2009, www.usaid.gov/our_work/cross-cutting_programs/wid/pubs/Doorways_I_Student_Manual.pdf
- Williams, S. (1994). The Oxfam Gender Training Manual. Oxfam UK and Ireland.

Drugi elektronski izvori (Internet stranice)

- ◆ Active Learning: Gender and Song. Stanje: 10.04.2010, <http://faculty.uncfsu.edu/hgriffit/GenderSong.htm>
- ◆ Alberta Health Services. Stanje: 10.04.2010, www.teachingsexualhealth.ca/media/lessons/CALM_RelationshipsLess4.pdf. (Originalni izvor: Beyond the Basics: A Source book on Sexual and Reproductive Health)
- ◆ Center for Relationship Abuse Awareness. Stanje: 10.04.2010, www.stoprelationshipabuse.org/signs.html
- ◆ Curriculum Corporation. Primary Lesson Plan: Gender Stereotypes. Stanje: 10.04.2010, www.curriculum.edu.au/verve/resources/Gender_stereotypes.pdf
- ◆ Daphe Program: Artsafe & Conflict Transformation [JLS/2006/DAP-1/127/Y]
- ◆ Domestic Abuse Intervention Project in Duluth. Stanje: 15.09.2005, www.duluth-model.org
- ◆ Family Violence Prevention Fund.
 - ◇ Continuum to Harm to Women. Stanje: 10.04.2010, <http://toolkit.endabuse.org/Resources/ContinuumOfHarm.html>
 - ◇ Power Chart (adapted from Paul Kivel: www.paulkivel.com). Stanje: 15.09.2005, <http://toolkit.endabuse.org/Resources/PowerChart.html>
 - ◇ "The Gender Box/Act Like a Man", by Paul Kivel. Stanje: 10.04.2010, <http://toolkit.endabuse.org/Resources/ActLikeAMan.html>
 - ◇ Men Can Stop Rape. Stanje: 15.09.2005, <http://toolkit.endabuse.org/Resources/AToolBox/>
- ◆ Gender or Sex: Who Cares? Skills-Building Resource Pack on Gender and Reproductive Health for Adolescents and Youth Workers: Notes for training of trainers (dostupno na: www.ipas.org/Publications/Gender_or_sex_Notes_for_Training_of_Trainers.aspx (in English) and at www.ipas.org/Publications/Genero_o_sexo_a_quien_le_importa_Notas_para_capacitacion_de_capacitadores.aspx (in Spanish))
- ◆ "Getting into the Mix", Oakland Men's Project. by Paul Kivel and Alan Creighton (1995). Stanje: 15.09.2005, http://toolkit.endabuse.org/Resources/Getting/FVPPResource_viewccb4.html?searchterm=None
- ◆ Helpguide.org. Stanje: 10.04.2010, www.helpguide.org/mental/domestic_violence_abuse_types_signs_causes_effects.htm
- ◆ Men Against Sexual Assault. Stanje: 15.09.2005, <http://sa.rochester.edu/masa/myths.html>
- ◆ Men Can Stop Rape. Stanje: 15.09.2005, www.mencanstoprape.org
- ◆ Metropolitan Center for Women & Children: www.mcwcgno.org/gethelp/battering-more.html & www.mcwcgno.org/downloads/TeenBrochure.pdf
- ◆ Michigan Domestic Violence Prevention & Treatment Board. Stanje: 15.09.2005, www.michigan.gov/documents

- ◆ Monklands, Women's Aid. Myths and Realities of Abuse. Stanje: 10. 04. 2010:
www.monklandwomensaid.co.uk/what%20is%20abuse.htm
- ◆ Myths and realities for rape. Stanje: 10.04.2010, <http://www.watervalley.net/users/rcs/geninfo.html#myths>
- ◆ Oregon Coalition against Domestic and Sexual Abuse. Stanje: 15.09.2005:
 - ◇ www.ocadsv.com/OCADSV_WhatYouShouldKnow_TeensAndYouth.asp
 - ◇ www.ocadsv.com/red.htm.
 - ◇ www.ocadsv.com/dvmyths.htm
- ◆ Program H., Program Coordination: Instituto Promundo, Rio de Janeiro, Brazil, <http://toolkit.endabuse.org/Resources/>
- ◆ Riverland Domestic Violence Service. Myths about Domestic Violence. Stanje: 10.04.2010, <http://www.rdvu.com.au/domesticviolence.php?id=118>
- ◆ Seventeen Signs to Look for in a Battering Personality-Project for Victims of Family Violence, Inc.
- ◆ Stop Violence against Women. Stanje: 15.09.2005, www.stopvaw.org
- ◆ The Oakland Men's Project
- ◆ The Western Massachusetts Gender Equity Center. Gender Equity: Lesson Plans and Teacher Guide and Media Literacy and Gender Equity Curriculum. Activity: "Act Like a Man/ Act Like a Lady". Stanje: 15.09.2005, www.genderequity.org/book/contents.html
- ◆ The White Ribbon Campaign UK. Stanje: 15.09.2005:
 - ◇ www.whiteribboncampaign.co.uk/educational-resources/#5
 - ◇ www.whiteribboncampaign.co.uk
 - ◇ Activity "Boys Will Be Boys?": www.whiteribbon.ca/
- ◆ Women's Rural Advocacy Programs. Stanje: 15.09.2005, www.letswrap.com/dvinfo/warning.htm
- ◆ Women's Rural Advocacy Programs. Stanje: 15.09.2005:
 - ◇ <http://www.letswrap.com/>
 - ◇ Battering: The Facts: www.letswrap.com/dvinfo/myths.htm
- ◆ www.adcouncil.org/issues/Domestic_Violence_Prevention (Stanje: 15.09.2005)
- ◆ Choose – Respect: www.chooserespect.org/scripts/teens/healthy.asp
- ◆ www.lilaclane.com/relationships/emotional-abuse/;
- ◆ www.stopvaw.org/
- ◆ www.theredflagcampaign.org/index.php/dating-violence/red-flags-for-abusive-relationships/;
- ◆ WRC Canada, www.whiteribbon.ca dostupno na: www.euowrc.org/05.education/education_en/18.edu_en.htm, Stanje: 12.04.2010

DODATAK

A

B

C

D

DODATAK

DODATAK A: TEORETSKI DIO

A.1. RODNA (NE)RAVNOPRAVNOST

- A.1.1. Rodne uloge, rodni stereotipi i rodna jednakost
- A.1.2. Patrijarhalna društva i rodna nejednakost
- A.1.3. Međunarodne i europske obveze
- A.1.4. Rodna (ne)jednakost u Hrvatskoj

A.2. NASILJE U INTIMNIM PARTNERSKIM VEZAMA / NASILJE U VEZAMA/ RODNO UVJETOVANO NASILJE

- A.2.1. Što je nasilje u intimnim partnerskim vezama
- A.2.2. Veličina problema nasilja u intimnim partnerskim vezama
- A.2.3. Izloženost djece nasilju u intimnim partnerskim vezama
- A.2.4. Što je nasilje u vezama?
 - Globalno
 - U Europi
 - U Republici Hrvatskoj
- A.2.5. Što je rodno uvjetovano nasilje?
- A.2.6. Primarna prevencija nasilja u intimnim vezama
- A.2.7. Kako prepoznati zlostavljanje
- A.2.8. Kako reagirati u slučajevima sumnje / otkrivanja slučaja zlostavljanja djeteta i intimnog partnerskog nasilja
 - A.2.8.1. Izvještavanje i / ili prijavljivanje u slučaju stjecanja informacija zlostavljanju ili zanemarivanju djeteta
 - A.2.8.2. Izvještavanje i / ili prijavljivanje u slučajevima kada postoji saznanje o nasilju u intimnim partnerskim / romantičnim vezama
- A.2.8. Literatura

DODATAK B: EVALUACIJA

- B.1. PRED-UPITNIK
- B.2. POST UPITNIK
- B.3. UPITNIK ZA PRAĆENJE

DODATAK C. IZVJEŠTAVANJE

- C.1. OBRAZAC ZA IZVJEŠTAVANJE- osmišljavanje i provedba radionice
- C.2. Obrazac za izvještavanje za radionicu-opis provedbe aktivnosti
- C.3. Obrazac za izvještavanje: evaluacija radionice

DODATAK D. DODATNA LITERATURA

- D.1. Dodatna literature na engleskom jeziku
- D.2. Dodatna literature na hrvatskom jeziku

DODATAK A: TEORETSKI DIO

A.1. RODNA (NE)RAVNOPRAVNOST

A.1.1. Rodne uloge, rodni stereotipi i rodna jednakost

Što je rodna jednakost?

Rodna jednakost znači „jednaku količinu moći i sudjelovanja, i muškaraca, i žena, u svim sferama javnog i privatnog života“. Ipak, „ovo ne znači da su oba spola ista, već da su jednakopravna“ (Vijeće Europe, 2009). „Više od 150 godina, ženski je emancipacijski pokret bio usmjeren na uklanjanje opće diskriminacije, koju je doživljavala većina žena, i postizanje ravnopravnijeg sudjelovanja muškaraca i žena u životu zajednice. Kao posljedica toga, životi većine muškaraca i žena danas, značajno se razlikuju od života prije stotinjak godina“. Područja u kojima je došlo do napretka za žene su (prema Vijeću Europe, 2009):

- ◆ Jednak pristup obrazovanju
- ◆ Velik broj žena ulazi na tržište rada
- ◆ Ekonomski status žena
- ◆ Podjela kućnih poslova i brige za djecu
- ◆ Obiteljska struktura
- ◆ Kultura mladih
- ◆ Nove informacijske i komunikacijske tehnologije.

“Iako je na području rodne jednakosti došlo do značajnog napretka (...), još uvijek je svakodnevna realnost u Europi niz prepreka njenom postizanju“ (Vijeće Europe, 2009).

Što je rod?

Spol i rod nisu istoznačni pojmovi: spol je biološka činjenica (gotovo sva se ljudska bića rađaju kao jedno od dva biološki različita tipa: djevojčica ili dječak – Vijeće Europe, 2009). Rod je, s druge strane, društveni konstrukt; odnosi se na one karakteristike muškaraca i žena koje su društveno određene, za razliku od onih koje su biološki određene. Drugim riječima:

- ◆ Spol se odnosi na biološke karakteristike koje definiraju muškarce i žene
- ◆ Rod se odnosi na društveno konstruirane uloge, ponašanja, aktivnosti i attribute koje određeno društvo smatra prikladnima za muškarce i žene.

Dakle, „muško“ i „žensko“ su vezane uz spol, a „maskulino“ i „feminino“ uz rod (Svjetska zdravstvena organizacija). Neki primjeri spolnih obilježja su:

- ◆ Djevojke dobivaju menstruaciju, a mladići ne
- ◆ Mladići imaju testise, a djevojke ne
- ◆ Žene imaju grudi kojima mogu dobiti, a muškarci ne (Svjetska zdravstvena organizacija).

Neki primjeri rodni obilježja su:

- ◆ U Sjedinjenim američkim državama (i većini drugih zemalja), žene zarađuju značajno manje od muškaraca za isti posao
- ◆ U većem dijelu svijeta, žene obavljaju više kućanskih poslova nego muškarci
- ◆ U Saudijskoj Arabiji, muškarcima je dozvoljeno voziti automobile, a ženama ne (Svjetska zdravstvena organizacija)

Rodne se uloge oblikuju kroz socijalizaciju. Danas, „na socijalizaciju ne djeluju samo obitelj, škola i radna okolina, već i mediji, uključujući nove informacijske tehnologije, glazba i filmovi. I tradicionalni, i novi socijalizacijski agensi, služe održavanju i prenošenju rodni stereotipa“ (Vijeće Europe, 2009).

Rodni stereotipi

Od samog rođenja, svaka osoba neprestano prima, od obitelji, škole i zajednice, niz eksplicitnih i implicitnih poruka, koje upućuju na to što su „prikladni“ obrasci feminiteta i maskuliniteta. Pomoću ovih poruka stvara se pritisak na osobu da prihvate niz uloga i očekivanja koja proizlaze iz njenog društveno konstruiranog roda. Osim toga, u patrijarhalnim društvima, očekuje se da osoba usvoji vrijednosti koje naglašavaju razlike između muškaraca i žena.¹

U ovakvim uvjetima, muškarci i žene „zarobljeni“ u svojim rodnim stereotipima prihvaćaju i ispunjavaju nametnute im antipodne uloge (primjerice, muškarac mora uvijek biti „pobjednik“, „imati sve pod kontrolom“, biti „agresivan“, nikad ne prihvaćati „Ne“ kao odgovor; dok žena mora biti „osjetljiva“, „pasivna“, „požrtvovna“.). S tako opće poznatim shvaćanjima, nije nimalo čudno kad se u vezama pojavi intimno partnersko nasilje.

Štoviše, ljudi obično smatraju nečiji spol važnim prediktorom sposobnosti te osobe, njenih interesa i ponašanja. U puno slučajeva, kad znamo spol osobe, podrazumijevamo da znamo puno o toj sobi. No, to je pogrešno. Kad znamo spol osobe, možda znamo dosta o toj osobi u biološkom smislu, ali znamo vrlo malo, ili nimalo, o njenim sposobnostima, interesima, ponašanju, itd.

Društvo jača i održava tradicionalne rodne stereotipe. Primjerice, u medijima su žene najčešće prikazane kao njegovateljice ili „seks simboli“, dok se muškarce obično portretira kao kreativne, snažne i pametne. Kod muškaraca, mediji obično naglašavaju njihovu „moć i postignuća, dok se žena obično prvo vrednuje po svom izgledu“. (Vijeće Europe, 2009). Tako mediji (televizija, radio, časopisi, filmovi) i mnoge druge vrste današnje elektronske komunikacije (primjerice, Interneta, facebooka) čuvaju i prenose rodne stereotipe o muškarcima i ženama, dječacima i djevojčicama.

Osim medija, i obitelj i škola imaju odgovornost za očuvanje i jačanje rodnih stereotipa. U istraživanju, kojim se provjeravao pretpostavljeni utjecaj rodnih stereotipa profesora/ice na njihov dojam o sposobnostima i trudu učenika i učenica na području matematike, pokazalo se da su, općenito, predodžbe profesora i profesorica bile u skladu sa stereotipnim rodnim razlikama: procijenili su dječake kao nadarenije za matematiku (Tiedemann, 2002). Dječaci su bili favorizirani na satovima matematike zbog stereotipnog pogleda svojih profesora/ica na rodne razlike. I profesori/ce, i roditelji akademske sposobnosti svoje djece vide kroz rodno pristrane naočale.

Profesori/ce, kao i roditelji, češće čestitaju dječacima, ako su dinamični, jaki, agresivni, neovisni, i kompetitivni, dok djevojčice dobivaju pozitivnu povratnu informaciju kad su poslušne, ljubazne, nježne i pasivne (Vijeće Europe, 2009). Rodni stereotipi i diskriminacija nisu uvijek jasno vidljivi, obzirom da se mogu iskazivati kroz verbalne i neverbalne komunikacijske poruke. Djevojčice i dječaci koji se društveno ne pokoravaju društveno konstruiranim stereotipnim rodnim očekivanjima obično doživljavaju negativne kritike, zlostavljanje od strane vršnjaka i vršnjakinja, isključivanje i diskriminaciju. Time ih se obeshrabruje od ponašanja na način koji se ne smatra tipičnim za spol osobe, ili uključivanja u takve aktivnosti.

¹ Petroulaki, K., Nikolaidis, G., Tsirigoti, A. (2008). Deconstruction of Gender Stereotypes as a Vehicle for Intimate Partner Violence Primary Prevention: Interventions in Educational Settings. Poster at the XVIIth ISPCAN International Congress on Child Abuse and Neglect, Hong Kong SAR, China, 7-10.09.2008.

Maskulinitet i feminitet ^{2,3}

Maskulinitet i feminitet se u svakom društvu definiraju drugačije. Većina društava ima određena očekivanja, kako se trebaju ponašati dječaci i djevojčice, žene i muškarci.

„Dominantni“ oblik maskuliniteta se odnosi na definiciju koju su prihvatile sve osobe, kultura i društvo. Većina zapadnih društava dominantnim oblikom maskuliniteta smatra: jak, moćan, autoritativan, zaštitnik, donositelj odluka, ima sve pod kontrolom, heteroseksualan, seksualno aktivan – da navedemo samo neke. Nijedan muškarac nije u potpunosti dorastao ovim očekivanjima, a cijena nedostizanja ovog ideala može biti emocionalni stres i uznemirenost, strah da će ga se vidjeti kao slabog, femininog i/ili homoseksualne orijentacije. Mnoge muškarce uče da biti muškarac znači da moraju kriti svoje emocije, primjerice, bol, strah, nesigurnost, i da je jedina prihvatljiva emocija bijes. Ovo je muškarcu velika cijena, obzirom da su prisiljeni potisnuti svoje emocije, a nisu naučili kako s njima izlaziti na kraj na zdrav način. Nakon kanaliziranja drugih emocija u bijes, bijes se lako pretvori u nasilje protiv druge osobe, ili protiv sebe samog. Pokušaji da potisnu ili izmijene emocije mogu isto tako dovesti do zlorabe droge i/ili alkohola. Učimo li od rane dobi ne izraziti osjećaje, ili čak ni ne osjećati, naša sposobnost empatije se može smanjiti, i tako možemo izgubiti sposobnost osjećanja bola druge osobe, ili ideje da su potrebe druge osobe jednako važne kao i naše, a to je dodatni faktor koji dovodi do nasilja u intimnim partnerskim vezama.

S druge strane, djevojke se uči da budu pasivne, poslušne, brižne i požrtvovne. Drugim riječima, od djevojaka i žena se očekuje da brinu o drugima, budu ljubazne, pune poštovanje, pokorne; da brinu o domaćinstvu i djeci, da budu plahe i da se skromno oblače; da slušaju muškarce i kontroliraju svoju seksualnost. Mnogi muškarci i žene podupiru rodne stereotipe, i prihvaćaju muško nasilje protiv žena kao „normalno“ i/li biološko određeno. Isto tako, mnogi će ustvrditi da muškarci seksualno napadaju žene zbog toga što ne mogu kontrolirati svoj spolni nagon i da je ženina odgovornost ne provocirati muškarca; inače je sama kriva ako je muškarac siluje.

Vjerovanje u ovakve stereotipe i povinovanje njima može voditi do nasilja u intimnim partnerskim vezama. Kad muškarac smatra da mora „imati sve pod kontrolom“, biti „agresivan“, i „ne priznati: „Ne“ kao odgovor, dok njegova partnerica misli da treba biti „pasivna“, „požrtvovna“ i „osjetljiva“, jasno je kako se u vezi mogu pojaviti različiti oblici nasilja.

Mediji, uključujući filmove, tv serije, časopise, reklame, oglase, glazbu, književnost i pornografiju, pomažu održavanju i jačanju rodni stereotipa, i utječu i na muškarce i na žene, i na dječake, i djevojčice, da se pokore ovim stereotipima. Kao ilustracija toga, može poslužiti način kako su prikazani „junaci“ u filmovima – jaki, neemocionalni, nasilni.

² Petroulaki, K., Dinapogias, A, Morucci, S., Petridou, E. (2006). Sensitizing male population against intimate partner violence (IPV)- Trainer's Manual. Athens: Center for Research and Prevention of Injuries (CEREPRI), Department of Hygiene and Epidemiology, School of Medicine, Athens University.

³ Prilagođeno prema:

◇ US Agency for International Development. (2009). Doorways I: Student Training Manual on School-Related Gender-Based Violence Prevention and Response. Washington, DC.

◇ Attawell, K., Bhagbanprakash. Dr., Dagar, R., i dr. (2001). Gender and Relationships: A Practical Action Kit for Young People. London: The Commonwealth Secretariat. Stanje: 05.07.2009, www.unicef.org/lifeskills/index_14927.html

U Europi

U Europi, sve do 2012.godine, kada je provedeno istraživanje Agencije EU za temeljna prava (FRA) u svim zemljama članicama EU, nekolicina studija o intimnom partnerskom nasilju je bila dostupna ali njihovi nalazi nisu ništa manje zabrinjavajući. Neke od ovih podataka predstavljamo u nastavku, prije samih FRA rezultata koji će biti detaljno prikazani u ovom dijelu.

Römkens je utvrdio da u Nizozemskoj oko 21% žena doživi nasilje u intimnim partnerskim vezama u toku života a u Švicarskoj je u istraživanju koje su proveli Gillioz i suradnici (WHO, 1997) utvrđeno da je 12.6% žena doživjelo zlostavljanje od strane osobe s kojom su u vezi.

U Francuskoj, ENVEFF studija iz 2000.godine (Jaspard i ENVEFF tim, 2001) bila je prva nacionalna studija o nasilju u intimnim partnerskim vezama a rezultati govore: da je 10% žena iz uzorka doživjelo nasilje u intimnim partnerskim vezama u roku od godine dana prije sudjelovanja u istraživanju; da su za vrijeme ovog perioda doživjele neki oblik nasilja u vezi, kao što je seksualno nasilje (0.9%), fizičko (2.5%), i/ili verbalno (4.3%), emocionalnu ucjenu (1.8%) i/ili psihološko zlostavljanje (7.7%). Potrebno je napomenuti da ovi podaci ne uključuju doživljena ponašanja žena kao psihološki pritisak (37%), od kojih se 24% odnosi na ponovljena iskustva.

Dvije trećine žena žrtava seksualnog nasilja u vezi je tom prilikom prvi put priznalo nasilje, vjerojatno zbog osjećaja krivnje ili srama. Općenito, kad se govori o silovanju u Francuskoj, procjena je da se vlastima prijavljuje samo 5% slučajeva.

Procjena za Švedsku je da je svaka treća žena od onih koje su udane ili žive s nekim bila žrtvom zlostavljanja od tih partnera (Lundgren, Heimer, Westerstrand & Kalliokoski, 2001).

U Španjolskoj svake godine stotinjak žena ubiju njihovi sadašnji ili bivši partneri.³⁶ Od 2001. do 2007, u Španjolskoj je 425 žena ubijeno u slučajevima obiteljskog nasilja, a samo 2007. bilo je 71 ubojstvo.³⁷ Istraživanje španjolskog Instituta za žene, 2002., pokazalo je da je više od 2 milijuna žena doživjelo fizičke i/ili emocionalne oblike nasilja u intimnim partnerskim vezama, a 97% žrtava incidente ne prijavljuju. (Amnesty International, 2004).

U Njemačkoj je 2003. provedeno istraživanje na nacionalnoj razini, na uzorku od 10.000 žena. Utvrđeno je da je oko 25% žena doživjelo neki oblik fizičkog ili seksualnog zlostavljanja, ili oboje, a počinitelji/ce su bili njihovi sadašnji ili prijašnji partneri/ce (99% slučajeva, to su bili muškarci, u 1% slučajeva žene). (Ministarstvo za obitelj, starije, žene i mlade, 2004).

Prema podacima mreže ASTRA, 29% žena u Rumunjskoj, 22% žena u Rusiji i 21% u Ukrajini je izvijestilo da su doživjele fizičko nasilje od svog intimnog partnera. U Litvi je više od 42% žena koje su bile u braku, ili živjele s partnerom, izjavilo da su bile žrtvama fizičkog ili seksualnog zlostavljanja, ili verbalnih prijetnji od osobe s kojom su sad u vezi. Međutim, samo je 10.6% sudionica najteže slučajeve prijavilo policiji. (The Advocates for Human Rights, 2006).

U Norveškoj, u kojoj živi 4 milijuna ljudi, svake godine 10000 žena zatraži liječničku pomoć zbog tjelesnih ozljeda nastalih zbog nasilja u intimnim partnerskim vezama (Vijeće Europe, 2002a) dok je 45% svih ubojstava žena 2003. bilo vezano uz nasilje u intimnim partnerskim vezama (FOCUS, 2007.)

³⁶ www.dw-world.de/dw/article/0,,1401277,00.html

³⁷ <http://womensphere.wordpress.com/2008/05/22/fight-against-domestic-violence-in-spain-only-strong-on-paper/>

Prema rezultatima prve nacionalne studije o nasilju protiv žena (Nerøien & Schei, 2008), od svih žena koje su u vezi, godišnja prevalencija nasilja u intimnim partnerskim vezama procjenjena je na 5.5% a doživljenog nasilja za vrijeme života je za 26.8% žena.

Rezultati o nasilju u intimnim partnerskim vezama (Ured za državnu statistiku, 2015) koji su uključeni u 2013/14 Studiji kriminaliteta za Englesku i Wales (CSEW) pokazuju da je 28.3% žena (u dobi od 16 do 59) izjavilo da su doživjele nasilje u obitelji od svoje 16 godine, kao npr. seksualni napad (19.9%) i /ili neke druge oblike nasilja od strane partnera (22%) i/ili drugog člana obitelji (8.2%) i/ili uhođenje (21.5%). S obzirom na učestalost na godišnjoj razini, 8.5% žena izjavljuje da su imale iskustvo nasilja u obitelji: seksualni napad (2.2%) i drugi oblici nasilja od strane partnera (5.9%) i/ili drugog člana obitelji (2.2%) i/ili uhođenje (4.4%). U usporedbi sa učestalosti na godišnjoj razini, čini se da mlađe žene (16-19 i 20-24 godine) su sklonije doživjeti nasilje u obitelji (13.1% i 10.1%) jednako kao i seksualni napad (6.7% i 4.1%), ne-seksualno nasilje u vezi (8.2% i 7.1%) i uhođenje (7.5% i 7.8%). Na temelju prikupljenih podataka od žena koje su doživjele seksualno nasilje, čini se da je 45% žena doživjelo više od jednog takvog događaja od svoje 16. godine i da je nasilnik bio partner/bivši partner (47%), druga bliska osoba (33%), član obitelji (4%), ili nepoznata osoba (16%); nasilje se desilo većinom u domu žrtve (40%) ili nasilnika (23%); nadalje, jedna od tri žene (33%) obznanila je po prvi puta ovaj događaj za vrijeme istraživanja a samo 17% je prijavilo policiji. Na kraju, od ukupne brojke smrtnosti žena, 46% stradalih žena ubijeno je od strane svojih partnera/bivših partnera.

Vijeće Europe (Vijeće Europe, Vijeće ministara, 2002.) je 2002. zaključilo da „jedna od četiri žene u toku života doživi obiteljsko nasilje. Svake godine u Europi 6-10% žena pati zbog obiteljskog nasilja.“ dok je u izvještaju odbora za jednake mogućnosti muškaraca i žena (Vijeće Europe, 2002a), navedeno da je među ženama u Europi 20-50% žrtava nasilja u intimnim partnerskim vezama, i da su njihovi partneri i bivši partneri glavni počinitelji fizičkog i seksualnog nasilja nad ženama, kao i ubojstava.

Prema podacima Svjetske zdravstvene organizacije (1996), UNICEF-a (2000.) i Britanske liječničke udruge (1998.), učinci nasilja u intimnim partnerskim vezama žena su opsežni, ozbiljni, i ponekad čak i kobni dok na temelju podataka Odbora za jednake mogućnosti žena i muškaraca Parlamentarne skupštine Vijeća Europe iz 2004. svake godine zbog nasilja u intimnim partnerskim vezama umre oko 600 žena (Vijeće Europe, Odbor za jednake mogućnosti žena i muškaraca, 2004). Parlamentarna skupština Vijeća Europe je izvijestila da je, prema statistikama, nasilje u intimnim partnerskim vezama za žene dobi od 16 do 44 godina glavni uzrok smrti i invaliditeta, veći nego rak, prometne nesreće, pa čak i rat. (Vijeće Europe, 2002b).

Najnovije podatke donosi istraživanje (FRA, 2014a) provedeno 2012. godine od strane Agencije Europske Unije za temeljna prava (FRA), u svakoj od 28 zemalja članica Europske unije (EU-28). Ovo istraživanje je prvo na razini EU-28 i provedeno je na zahtjev Europskog parlamenta, kako bi se odgovorilo na potrebu za dobivanjem podataka o ženskim iskustvima rodno uvjetovanog nasilja koji bi bili što sličniji među državama članicama.

FRA istraživanje

Identitet istraživanja na razini EU-28 država članica

- **Naslov:** Nasilje nad ženama: sveeuropsko istraživanje
- **Odgovorna:** FRA – Agencija Europske Unije za temeljna prava
- **Sampling method:** stratificirano višestupanjsko slučajno uzorkovanje u svakoj državi članici (stratifikacije su prema geografskoj regiji i urbanog/ruralnog karaktera)
- **Uzorak: 42,002 žene u dobi 18 - 74** (opseg od 908 do 1620 u različitim državama članicama), od kojih je **40,192 imalo partnera** u vrijeme intervjua ili u bilo koje vrijeme u prošlosti:
 - 30,675 žena imalo je trenutnog partnera
 - 25,870 imalo je bivšeg partnera/e
- **Stope odgovora:** 42.1% (u rasponu od 18,5% do 84,0% u različitim državama članicama)
- **Metoda prikupljanja podataka:** strukturirani intervjui (od strane posebno obučeni žena istraživačica)
- **Razdoblje prikupljanja podataka:** 2012. ožujak-svibanj do lipanj-srpanj (rujan u drugim državama članicama)

Istraživanje FRA (Agencije Europske unije za temeljna prava) je vrlo važno, jer je prvo takve vrste o nasilju nad ženama diljem 28 država članica Europske unije, ali i iz mnogih drugih razloga:

- Velika pozornost se pridaje razvoju alata za istraživanje a i usavršavanje istraživačica koje vode strukturirane intervjue
- Koristi se isti istraživački alat i ista solidna i čvrsta metodologija u svim državama članicama
- Podaci su prikupljeni na reprezentativnom uzorku opće populacije žena u dobi od 18 do 74 godina koji žive u svakoj državi članici, a time je ovo i prvi put da je osigurana ekstrapolacija podataka u općoj populaciji žena iste dobi u svakoj državi članici
- Pruža različite mjere za većinu vrsta zlostavljanja žena
- Pruža, na temelju rezultata, prijedloge za politike i intervencije usmjerene k primarnoj, sekundarnoj i tercijarnoj prevenciji nasilja nad ženama i djevojčicama.

Treba naglasiti od početka da ne bi bilo primjereno niti metodološki ispravno kada bi čitatelj/ica uspoređivao/la rezultate između različitih država u pokušaju da zaključi je li u nekim državama zlostavljanje žena veće nego u drugim. Razlozi takve nemoguće usporedbe odnose se na čimbenike koji utječu na stupanj u kojem zlostavljane otkrivaju svoja iskustva s nasiljem, koje ne samo da se razlikuje od države do države, nego je i vrlo teško mjerljivo. O ovom specifičnom problemu bit će riječi nešto kasnije u ovom poglavlju.

Što je mjereno

Vrste nasilja i referentna razdoblja. FRA istraživanjem mjereno je iskustvo žena s fizičkim seksualnim nasiljem, seksualnim uznemiravanjem i uhođenjem počinjenim od strane različitih osoba (aktualni i bivši partner ili druga osoba), kao i psihološkim nasiljem počinjenim od strane bilo kojeg partnera (aktualnog ili bivšeg); učestalost je mjerena tijekom dužeg i kraćeg referentnog razdoblja: duže razdoblje za nasilje od strane ne-partnera bilo je "od 15. godine" a za nasilje od strane partnera "tijekom veze", a kratko referentno razdoblje bilo je u svim slučajevima "tijekom protekle godine (12 mjeseci prije istraživanja)".

Također su mjerena iskustva žena sa zlostavljanjem **tijekom djetinjstva** prije napunjene 15. godine): fizičko i seksualno nasilje počinjeno od strane bilo koje odrasle osobe i psihološko nasilje od strane člana obitelji ili druge odrasle osobe ili rođaka.

Počinitelji. U kontekstu istraživanja, **partnerom** se smatra svaka osoba s kojom je ispitanica u braku, živi zajedno izvan braka ili je u vezi (ali ne žive zajedno) u vrijeme intervjuja (aktualni, ili u bilo kojem trenutku u prošlosti (bivši)). Kategorija počinitelja **ne-partnera** uključuje bilo koje druge osobe, muške ili ženske, nepoznate ili poznate ispitanica; žene su trebale prijaviti svoj odnos sa svakim poznatim počiniteljem (kolega učenik, suradnik, nadzornik, kupac ili klijent, učitelj, drugi član obitelji, prijatelj i poznanik, netko s kim je izašla na spoj).

Tablica u nastavku daje ukupan pregled vrsta nasilja i počinitelja kojih su se ispitanice trebale prisjetiti, kao i referentna razdoblja za koja su zamoljena da prijave svaku nasilničko ponašanje koje su možda pretrpjele.

Vrsta zlostavljanja	Referentno razdoblje			
	Od 15. godine	Prošle godine (12 mjeseci)	Tijekom veze (nakon 15. godine)	Prije 15. godine (zlostavljanje djece)
Fizičko nasilje	ne-partner (bilo koja osoba)	aktualni i bivši partner		neka odrasla osoba
Seksualno nasilje	ne-partner (bilo koja osoba)	aktualni i bivši partner		neka odrasla osoba
Psihološko nasilje			aktualni i bivši partner	odrasli član obitelji ili rođak
Seksualno zlostavljanje	Bilo koja osoba (partner ili ne)			
Uhođenje	Bilo koja osoba (partner ili ne)			

Glavni rezultati FRA istraživanja za prethodno navedene vrste zlostavljanja bit će predstavljeni u sljedećim poglavljima.

Iskustvo nasilja u djetinjstvu

U pokušaju da pribavi dokaze o ženskim iskustvima s nasiljem tijekom djetinjstva, Agencija Europske unije za temeljna prava (FRA) provela je istraživanje kojim su se procijenila iskustva s bilo kojim oblikom nasilja (fizičko, psihičko, seksualno) od strane odraslih počinitelja prije dobi od 15.

Nalazi su alarmantni, jer je **33%**, odnosno oko **61 milijun** žena u EU-28, naveo da **su fizički i/ili seksualno zlostavljano od strane odrasle osobe** u prije dobi od 15 godina, dok je **10%** imalo iskustava s **psihičkim zlostavljanjem** od strane odraslih članova njihovih obitelji. Problem je još i veći ako se u obzir uzme **podizvještavanje**, koje je svojstveno svim mjerenjima putem vlastitih izjava, a nastaje s obzirom na osjetljivost tog pitanja i dominantne kulturne stavove koji mogu obeshrabriti izvještavanje (barem u nekim zemljama) kao i na sredstva za procjenu (retrospektivno sjećanje).

Iako je **fizičko nasilje** najčešći oblik nasilja tijekom djetinjstva a izravno se tiče više od **50 milijuna žena (27%)**, značajan broj žena (oko **21 milijun**, koji odgovaraju **12%**) izvijestio da su žrtve seksualnog nasilja u dobi do 15 godina jednostavnim dodavanjem gore navedene postotke, postaje očito da je **6%** žena (odnosno, **11 milijuna**) pretrpjelo **i fizičko i seksualno zlostavljanje** prije dobi od 15 godina.

S obzirom na **iskustva sa seksualnim nasilje**, izlaganje muškim genitalijama protiv svoje volje navelo je 8% žena a 3% njih izjavilo je da se ovo dogodilo više od jedanput; 5% je imalo iskustva s dodirivanjem grudi ili genitalija protiv svoje volje a 2% je to doživjelo više puta; 3% žena bilo je prisiljeno dotaknuti genitalije počinitelja i 1% (što odgovara 1,8 milijuna žena), bilo je prisiljeno na spolni odnos prije nego 15 godina.

Iskustvo seksualnog nasilja u djetinjstvu pokazuje tri različite značajke u odnosu na ostale oblike nasilja:

- postoji **velika razlika** u stopama **učestalosti među zemljama** (u rasponu od 1% u RO do 20% u FR i NL), što se vjerojatno može pripisati kulturnim stavovima, ukupnoj svijesti o tome što je zlostavljanje i nacionalnim politikama,
- gotovo sve žene (97%) koje su bile seksualno zlostavljane u djetinjstvu, istaknule su da su **počinitelji bili muškarci** i
- počinitelji su** uglavnom identificirani kao **muškarci izvan obitelji**: 51% žena nakon što su doživjele seksualno nasilje prije 15. godine izjavile je da im je muškarac počinitelj bio nepoznat, 25% izjavljuje da je riječ o poznaniku ili susjedu, 3% prijavljuje zlostavljanja od strane muške osobe od autoriteta (učitelj, liječnik, svećenik), a samo 4% njih muškog prijatelja; 17% prijavilo je seksualno zlostavljanje od strane muškog srodnika i 8% od strane svoga oca ili očinske figure (poočim/posvojitelj).

Nasuprot tome, počinitelji **fizičkog i psihičkog nasilja** u djetinjstvu uglavnom **dolaze iz obiteljskog okruženja**. Očevi i majke su identificirani kao najčešći izvršitelji fizičkog (59% očevi ili očinske figure i 47% majke i majčinske figure) i psihološkog (48% očevi ili očinske figure i 51% majke i majčinske figure) nasilja nad djecom mlađom od 15 godina; drugi počinitelji i fizičkog i psihičkog zlostavljanja su muški srodnici (10% i 11%), dok fizičko nasilje koriste i muški i ženski autoriteti (6% i 5%). Zanimljivo je da, što se tiče i fizičkog i psihičkog nasilja, rezultati istraživanja pokazali su da se većina **nasilničkih ponašanja ponavlja**, što pokazuje da su djeca više puta izloženi oblicima fizičkog i psihičkog zlostavljanja. Štoviše, psihičko nasilje ne

samo da je svojstveno fizičkom ili seksualnom zlostavljanju, nego i koegzistira i s iskustvima tjelesnog i/ili seksualnog nasilja, čime se samo pogoršava djetetovo stanje.

Kako bi istražile **posljedice** iskustava s nasiljem tijekom djetinjstva **u odrasloj dobi**, ženama su postavljena pitanja o zdravlju i vezama. Gotovo jedna od dvije žene s najmanje jednim slučajem fizičkog ili seksualnog nasilja prije dobi od 15 godina, procjenjuje svoj **zdravstveni status** kao "loš" ili "vrlo loš" (40%), te navodi da im **bolesti ili ozljede ograničavaju svakodnevne aktivnosti** (44%) ili se **na neki način smatraju osobama s invaliditetom** (49%).

Što se tiče njihovih budućih odnosa, istraživanje je još jednom pokazalo kako se **iskustvo fizičkog ili seksualnog nasilja u djetinjstvu** može smatrati **kao čimbenik rizika za viktimizaciju u intimnim partnerskim vezama** u zrelim godinama. Konkretno, 35% žena fizički zlostavljanih od strane aktualnog ili bivšeg partnera navelo je da su imale više incidenata fizičkog nasilja prije dobi od 15 godina, dok je odgovarajući postotak za žene koje nisu pretrpjele zlostavljanje partnera 18%. Nadalje, 30% seksualno zlostavljanih žena u aktualnoj ili bivšoj vezi također su bile žrtve seksualnog nasilja u djetinjstvu (od kojih je 18% bilo seksualno zlostavljano više puta tijekom djetinjstva), u usporedbi s nezlostavljanim ženama od kojih 10% navodi da su bile seksualno zlostavljane tijekom djetinjstva (4% njih više od jedanput). Jedno objašnjenje koje nudi FRA (2014, str. 137) Izvješće za ove "krugove zlostavljanja" govori da "nasilje doživljeno i proživljeno u djetinjstvu... može 'normalizirati' nasilničko ponašanje", budući da se djeca u tolikoj mjeri upoznaju s takvim tipovima ponašanja da ih počnu smatrati normalnim.

Za raspravu!

Ovi rezultati pokazuju da se zlostavljanje djece doista može koristiti kao indikator koji će nam omogućiti prepoznavanje jedne od tri djevojke koja je pod većim rizikom da bude zlostavljana od strane svog partnera tijekom odraslog života (kako bi se preventivno moglo intervenirati što je prije moguće); istovremeno, važno je naglasiti da ove korelacije **nipošto ne pokazuju da postoji uzročna veza** između zlostavljanja u djetinjstvu i odrasloj dobi: **jednostavno rečeno**, neće sve djevojke koje su bile zlostavljane u djetinjstvu postati žene koje pate od nasilja u intimnim partnerskim vezama, kao što ni sve djevojke koje nisu bile zlostavljane neće biti sigurne od zlostavljanja partnera tijekom odrasle dobi. Upravo je to razlog zašto GEAR protiv IPV pristup predlaže **primarnu prevenciju** za "izgradnju zdravih intimnih odnosa među spolovima" **namijenjenu općoj populaciji djece i mladih** (djevojčica i dječaka) umjesto samo skupini za koju se pretpostavlja da je u većoj opasnosti. To je također u skladu s preporukama FRA (2014., str. 137) da su "za sprečavanje ovih krugova zlostavljanja nužne rane intervencije koje se fokusiraju na poticanje zdravih odnosa. One bi trebale stvoriti svijest da je nasilje neprihvatljivo pod bilo kojim okolnostima".

S obzirom na **izlaganje djece nasilju u intimnim partnerskim vezama** (djevojčice i dječake, skupinu djece za koju se također smatralo da su u većem riziku da postanu žrtve ili počinitelji nasilja u intimnim partnerskim vezama kasnije u životu), istraživanje je pokazalo kako **73% žena s djecom koja prijavljuju bilo koju vrstu zlostavljanja** od strane aktualnog ili bivšeg partnera ukazuje na to da su **djeca bila svjesna nasilnih događaja**. Štoviše, od svih žena s djecom koja imaju (aktualnog ili bivšeg) partnera, 7% je izjavilo kako je njihov **partner zaprijetio oduzeti im djecu** i 3% **povrijediti djecu**, dok je dodatnih 3% izjavilo kako je partner već povrijedio djecu.

Podaci o zlostavljanju

u djetinjstvu **pokazuju...**

Rezultati istraživanja ukazuju na hitnu potrebu provjere i revidiranja EU i nacionalnih politika po pitanju izloženosti višestrukim oblicima nasilja tijekom djetinjstva. **Opseg zlostavljanja** prijavljen u ovom istraživanju je daleko veći od broja **incidenata prijavljenih vlastima**. Taj jaz može značiti ne samo da su počinitelji ostali nekažnjeni, nego da je izostala i podrška žrtvama, koja se odrazila na njihovo fizičko i emocionalno zdravlje. **Nacionalne zakone treba revidirati** kako bi se olakšao pristup pravosuđu **proširenjem zastara** (rokovi koji ograničavaju progon), i kako bi se osiguralo da se u slučajevima obiteljskog nasilja nad djecom rješenje za zaštitu djeteta **uzima u obzir najbolji interes djeteta** (npr. počinitelj nasilja se odvođa i dijete ostaje na sigurnom s nenasilnim roditeljem). Osim toga, **prilagođeni programi i intervencije** potrebne su za **promicanje** roditeljskih vještina u rizičnim obiteljima i **zdravih rodnih odnosa u školama**. Posljednje, ali ne najmanje važno, pri izradi programa prevencije treba uzeti u obzir i **identitet počinitelja** prema vrsti nasilja.

Učestalost fizičkog i seksualnog nasilja

U pokušaju da se osigura pregled opsega i priroda rodno uvjetovanog nasilja nad ženama u EU, istraživanje Agencije Europske Unije za temeljna prava (FRA) u 28 država članica otkriva vrlo nepovoljnu sliku: **jedna od tri žene (33%)** u EU-28 (18-74 godina starosti) doživljava se žrtvom **fizičkog i/ili seksualnog nasilja**, nakon 15 godine koje je počinio njezin partner i/ili druga osoba; **31%** njih je pretrpjelo **fizičko** i **11% seksualno** nasilje, s njihovim zbrojem koji ukazuje da je **9%** žena doživjelo **i fizičko i seksualno nasilje**.

U apsolutnim brojkama³⁸, to znači da je **61,5 milijuna žena** zlostavljano tijekom života nakon napunjenih 15 godina (gotovo **58 milijuna žena je bilo fizički zlostavljano** i **20,5 milijuna žena je bilo seksualno zlostavljano**, a oko **17 milijuna** od njih je doživjelo **obje vrste nasilja**).

³⁸ Ekstrapolacija na temelju opće populacije žena u dobi od 18 do 74 godine (FRA, 2014, str. 33): "Prema Eurostatovoj online bazi podataka, u EU-28 1. siječnja 2013. živjelo je 186.590.848 žena u dobi od 18 do 74 godina (podaci broj demo_pjan, podaci su izvađeni 16. kolovoza 2013. Dostupno na: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/statistics/search_database)".

Ne zaboravite!

Ovi brojevi su nevjerojatno visoki: kako bismo vam živopisno ilustrirali ove veličine, to bi bilo **kao da smo govorili* da cijela populacija** (muškarci, žene i djeca) **Italije** (60,8 milijuna) je fizički zlostavljana, **a cijela populacija Grčke i Švedske je seksualno zlostavljana** (11 i 9,6 milijuna), i ne samo to, nego i to da je 8 od deset ljudi fizički i seksualno zlostavljano.

* Ekstrapolacija učinjena na temelju opće populacije (osobe s prijavljenim prebivalištem na 1. siječnja 2014.) prema Eurostatu. Izvađeno 25.4.2015, dostupno na:
<http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&plugin=1&pcode=tps00001&language=en>

Po pitanju **identiteta počinitelja**, može se nedvojbeno zaključiti da je nasilje nad ženama (VAW) raširena pojava u cijeloj EU-28 koji se proteže na sve sfere života žena i sve oblike odnosa: od svih žena koje jesu/koje su bile u partnerskom odnosu, **jedna od pet** (22%) izjavljuje da je ona doživjela **fizičko i/ili seksualno nasilje od strane svog partnera (26%** onih koji su imale **bivšeg partnera** i samo 8% onih koje imaju **aktualnog partnera**), a identičan udio, **(22%)** svih žena, izjavljuje kako su ih **zlostavljale i druge osobe**, nepoznate, poznate ili čak srodnici.

Za raspravu!

Velika razlika opažena u učestalosti **nasilničkog ponašanja bivših i sadašnjih partnera sustavni je uzorak** u FRA istraživanju, koja ne samo da se ponavlja u svim rezultatima, već se uvijek kreće prema istom smjeru: naime, bivši partneri se pojavljuju kao nasilni s daleko većom učestalošću od sadašnjih partnera. Moguće objašnjenje za tu razliku može biti da sustavno manji postotak žena prijavljuje zlostavljanje od strane aktualnog partnera zbog činjenice da je većina sadašnjih partnera, doista, nenasilna, a veći postotak žena prijavljuje zlostavljanje od strane bivših partnera, što samo pokazuje razlog zbog kojeg su ti partneri postali "bivši". Međutim, alternativa – nešto vjerodostojnije tumačenje - bi moglo značiti da **žene u jednakoj mjeri zlostavljaju** i bivši i sadašnji partneri, **ali ipak žene koje su još uvijek u nasilnim vezama teže prijavljuju** zlostavljanja u odnosu na žene koje su napustile nasilne partnere. Ako je to slučaj, učestalost zlostavljanja od strane sadašnjih partnera je značajno podcijenjena, dok učestalost nasilničkog ponašanja bivših partnera predstavlja bolju procjenu stvarnog opsega problema, iako i to mjerenje također podrazumijeva podizvještavanja u određenoj mjeri.

Velika odstupanja u učestalosti fizičkog/seksualnog nasilja (nakon 15. godine života) zabilježena su među **državama članicama**, u rasponu od 19% u Poljskoj do 52% u Danskoj. Slična odstupanja se također navode u vezi stopa učestalosti nasilja koje je počinio partner (od 13% u Austriji, Španjolskoj, Hrvatskoj, Poljskoj i Sloveniji do 32% u Danskoj i Latviji) ili neka druga osoba (od 10% u Portugalu i Grčkoj do 40% u Danskoj); istovremeno, daljnja analiza pokazala je prilično jaku pozitivnu korelaciju (koeficijent korelacije = 0,724, R2 = 0,524) između nasilja koje partnera i ne-partnera, što ukazuje na to da zemlje s višim stopama učestalosti nasilja od strane partnera imaju također veću stopu učestalosti nasilja u ne-partnerskim vezama. Prema istraživanju FRA, ta korelacija sugerira da postoji jedan ili više **temeljnih čimbenika** koji na sustavan način utječu u svakoj zemlji, ili na to u kojoj mjeri je nasilje počinjeno od strane različitih vrsta počinitelja ili na to u kojoj mjeri se nasilje prijavljuje ili oboje. Prema našem

mišljenju, temeljni čimbenici, koji variraju od zemlje do zemlje, su **rodna ravnopravnost** u društvu i **tolerancija nasilja nad ženama**.

Za raspravu!

Sigurno je da postoje razlike među državama članicama po pitanju postotka zlostavljanih žena i one odražavaju društva s **različitim razinama tolerancije** na nasilje.

No, ono što nije uopće sigurno je da **niže stope prijavljenih zlostavljanja** ukazuju na državu **niske tolerancije** na nasilje, gdje manje žena trpi zlostavljanja, a ne obrnuto. Drugim riječima, niže stope prijavljenih zlostavljanja mogu u jednakoj mjeri ukazati na društvo s **visokom tolerancijom** na nasilje u kojem je stopa onih žena koje prijavljuju nasilje daleko manja, iako je visoka stopa zlostavljanja žena (ili zato što je društveno neprihvatljivo otvoreno razgovarati o problemima zlostavljanja ili zbog činjenice da same žene nisu svjesne da su neki obrasci ponašanja s kojima se suočavaju zlostavljanje). Isto tako, u društvu s **niskom ili nultom tolerancijom na nasilje**, gdje je stopa zlostavljanih žena jednako visoka - ili još niža - ali gotovo sve od njih to prijavljuju (jer se smatra društveno prihvatljivo za žene otvoreno govoriti o zlostavljanju), očekuje se da će prijavljene stope zlostavljanja biti puno bliže stvarnom broju zlostavljanih žena, nudeći tako točniju sliku.

Prema našem mišljenju, **drugi slučaj je daleko vjerojatniji**, što znači da što je tolerancija društva na nasilje nad ženama niža, to je viša **učestalost prijavljenog zlostavljanja** i obrnuto. Iako nije lako izmjeriti **razinu tolerancije na nasilje** u nekom društvu, bilo bi razumno pretpostaviti da je **obrnuto proporcionalna razini ostvarene rodne ravnopravnosti** u tome društvu. Kako bi testirali ovu hipotezu, FRA je istražio postoji li bilo kakva korelacija između dva rezultata dostupna za svaku od 27 država članica (osim Hrvatske): prevalencija stope za nasilje na ženama i Indeks rodne ravnopravnosti rezultat koji je razvio EIGE. Prema očekivanjima, prilično je jaka pozitivna korelacija ($R = 0,714$, $R^2 = 0,510$) otkrivena između dva rezultata, što pokazuje da države članice s **višim rezultatima na Indeksu rodne ravnopravnosti** također imaju tendenciju imati **dužu učestalost (nakon 15. godine)** fizičkog i/ili seksualnog nasilja nad ženama.

Godišnja učestalost tjelesnog i/ili seksualnog nasilja nad ženama u dobi od 18 do 74 godina širom EU-28 bila je **8%**, odnosno gotovo **15 milijuna žena**, od kojih 7% i 2% prijavljuju **fizičko** i **seksualno nasilje** tijekom posljednjih 12 godina mjeseci prije istraživanja (što odgovara gotovo **13** i **3,7 milijuna** žena).

Kako bismo vam što bolje predočili značaj ovih brojeva, **to je kao** kada bismo sugerirali* da je **tijekom godine dana cjelokupno stanovništvo** (muškarci, žene i djeca) **iz Grčke i Hrvatske tjelesno i/ili seksualno zlostavljano** (11 i 4,2 milijuna) ili da je tijekom proteklih 12 mjeseci kompletno stanovništvo **Austrije i Irske** (8,5 i 4,6 milijuna) bilo **fizički zlostavljano** i cijela populacija **Litve, Malte i Islanda zajedno** (2,9, 0,4 i 0,3 milijuna) **seksualno zlostavljano**.

* Ekstrapolacija učinjena na temelju opće populacije (osobe s prijavljenim prebivalištem na 1. siječnja 2014.) prema Eurostatu. Izvađeno 25.4.2015, dostupno na:

<http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&plugin=1&pcode=tps00001&language=en>

S obzirom na **identitet počinitelja**, 4% žena koje su imale jednu ili više intimnih partnerskih veza prijavilo je fizičko i/ili seksualno nasilje od strane svog partnera (**3%** od strane **bivših partnera** i **3%** od strane **aktualnog** partnera); osim toga, 5% od svih žena koje su sudjelovale u istraživanju, iskusilo je fizičko i/ili seksualno zlostavljanje koje je **počinila druga osoba** (ne-partnera) tijekom protekle godine.

Fizičko zlostavljanje

Istraživanje različitih oblika fizičkog nasilja pokazalo je kako se **nasilni incidenti** obično javljaju **opetovano** i **karakterizira ih više različitih izraza nasilnog djelovanja**.

U vezi s **nasilnim ponašanjem**, bez obzira na identitet počinitelja, žene imaju veću vjerojatnost da ih se naguruje i gura (23%)³⁹, šamara (17%)⁴⁰, zgrabi ili vuče za kosu (13%)⁴¹. Ipak, značajan broj žena prijavio je udaranje šakom ili tvrdim predmetom ili nogom (10%)⁴², ili da su ih gađali teškim predmetom (9%)⁴³, da su im udarali glave o nešto (4%)⁴⁴ ili ih je počinitelj pokušao ugušiti ili zadaviti (4%)⁴⁵, spaliti (1%)⁴⁶, ili porezati, ubosti ili upucati (1%)⁴⁷.

Bez obzira na identitet počinitelja, od 10 žrtava fizičkog nasilja gotovo 4 (38%) prijavljuje da je proživjelo samo jedno od tih ponašanja, više od tri (34%) prijavljuje **2-3 različita nasilnička ponašanja** i gotovo tri (**28%**) prijavljuje **četiri ili više takvih ponašanja**. Razmatrajući tko je bio počinitelj, otprilike polovica žena koje su doživjele fizičko nasilje od strane **ne-partnera**, prijavljuje barem jedno takvo ponašanje, dok **16%** njih prijavljuje **četiri ili više** nasilničkih ponašanja. Od žena koje su doživjele fizičko nasilje od strane partnera (aktualnog ili bivšeg), 48% i 33% prijavljuje samo jedno nasilničko ponašanje (od strane aktualnog i bivšeg partnera),

³⁹ Od strane aktualnog partnera (5%), bivšeg partnera (19%) i neke druge osobe (13%)

⁴⁰ Od strane aktualnog partnera (4%), bivšeg partnera (15%) i neke druge osobe (8%)

⁴¹ Od strane aktualnog partnera (2%), bivšeg partnera (10) i neke druge osobe (7%)

⁴² Od strane aktualnog partnera (1%), bivšeg partnera (9%) i neke druge osobe (5%)

⁴³ Od strane aktualnog partnera (2%), bivšeg partnera (8%) i neke druge osobe (4%)

⁴⁴ Od strane aktualnog partnera (1%), bivšeg partnera (5%) i neke druge osobe (2%)

⁴⁵ Od strane aktualnog partnera (1%), bivšeg partnera (5%) i neke druge osobe (1%)

⁴⁶ Od strane aktualnog partnera (0%), bivšeg partnera (1%) i neke druge osobe (0%)

⁴⁷ Od strane aktualnog partnera (0%), bivšeg partnera (1%) i neke druge osobe (1%)

dok određeni postotak žena, **18%** i **34%**, ukazuje na to da su doživjele četiri ili više različitih vrsta nasilja od strane **aktualnog** i **bivšeg partnera**.

Višestruka iskustva s istim nasilničkim ponašanjem prijavljuje 2-5 od 10 žena koje zlostavlja ne-partner (23-56% za devet nasilnih djela koja prati istraživanje), 3-5 od 10 žena koje zlostavlja njihov aktualni partner (31-55% za različita nasilnička ponašanja) i 2-7 od 10 žrtava svojih bivših partnera (24-72% za različita nasilnička ponašanja). Dodatan oprez potreban je kod rezultata da 42% žena koje su doživjele udarac šakom ili tvrdim predmetom ili ih je šutnuo njihov **bivši partner** navodi kako se takvo ponašanje dogodilo **najmanje šest puta**. Paralelno s tim, jednako bitan broj žena navodi kako ih šest ili više puta njihov bivši partner zgrabio i povukao ih za kosu (39%), nagurivao ili gurnuo (37%), ošamario (37%), bacio tvrdi predmet na njih (33%), udarao im glavom o nešto (28%), opekao ih (19%), pokušao ugušiti ili udaviti (18%) i ubosti ili upucati (11%). Znatno je manje žena koje su šest ili više puta doživjele isto nasilničko ponašanje, od žena koje su pretrpjele gore spomenuta iskustva s aktualnim partnerom (7-27%) ili od strane ne-partnera (9-20%).

U odnosu na **identitet počinitelja**, 20% žena s jednom ili više intimnih veza prijavilo je iskustva fizičkog nasilja od strane svog partnera (**24%** žena s **bivšim** i **7%** žena s **aktualnim partnerom**). Isti postotak (20%) žena pokazuje da je **netko** (ne-partner) počinitelj njihova fizičkog zlostavljanja (procjena trajanja od dobi od 15 godina). Po pitanju identiteta počinitelja (**ne-partnera) fizičkog nasilja**, nepoznata osoba je prijavljena kao počinitelj u slučaju tri od 10 žena (31%), dok srodnika ili nekog drugog člana obitelji (osim partnera) također prijavljuje jedna od tri žrtve (31%), što odražava veliku veličinu nasilja u obitelji; također vrijedi spomenuti da fizičko nasilje često počinjavaju kolege učenici/studenti (13%), prijatelji/poznanici (19%), netko drugi koga žena poznaje (20%) ili netko s kime je izašla (2%). Što se tiče **spola počinitelja**, većinu žena (67%) je fizički zlostavljao **muškarac počinitelj**, dok je 26% žrtava fizičkog nasilja od strane ne-partnera starije od 15 godina izjavilo da ih je zlostavljala žena a 7 % doživjelo je zlostavljanje od strane i muških i ženskih počinitelja.

Na temelju odgovora žena o **mjestu gdje se dogodio najozbiljniji incident fizičkog nasilja od strane ne-partnera, najrizičniji** su domovi žrtve ili druge osobe (30% i 9%), zatim škole ili radna mjesta (20%) i drugi javni prostori⁴⁸ (35%), druga mjesta na otvorenom (4%) ili u zatvorenom prostoru (4%), automobil (1%) ili park ili šuma (1%). Ovi rezultati ističu prioritet sigurnosti za mnoge žene diljem EU.

⁴⁸ Na ulici, trgu, parkiralištu ili drugom javnom mjestu (20%), u kafiću, restoranu, pubu, klubu, disku ili trgovini (11%), u javnom prijevozu (4%)

Seksualno zlostavljanje

Seksualno nasilje od strane partnera ili ne-partnera nakon 15. godine prijavilo je 11% žena diljem EU-28, od kojih su 2% prijavile zlostavljanje tijekom protekle godine.

U odnosu na **različita iskustva s nasiljem**, alarmantna je činjenica da je jedna od 20 doživjela silovanje⁴⁹ nakon dobi od 15 godina, dok je puno veći postotak (6%) doživjelo pokušaj silovanja⁵⁰, bile primorane na seksualnu aktivnost protiv svoje volje⁵¹ i/ili pristale na to iz straha što bi se dogodilo da ne pristane⁵².

Osim fizičkog nasilja, seksualno zlostavljane žene uglavnom su doživjele ovakva iskustva više od jednom nakon 15. godine. To je posebno istinito u kontekstu intimnih partnerskih veza: rezultati pokazuju da je isto nasilničko ponašanje ¼ seksualno zlostavljanih žena **doživjela više od jednom** od strane počinitelja ne-partnera (26-41% za svaku od četiri vrste nasilja), više od polovice žrtava zlostavljano je od strane aktualnog partnera (52%-66% za različite oblike nasilnog ponašanja) više od dvije trećine žrtava zlostavljao je bivši partner (67%-74% za različite oblike nasilnog ponašanja). Šokantni su pokazatelji da je **31%** žrtava **silovao aktualni partner** i **40%** žrtava **bivši partner**, a to se dogodilo **šest ili više puta** a omjer žena žrtava silovanja **od strane ne-partnera** je **11%**.

U odnosu na **identitet počinitelja**, **7%** žena koje su bile u intimnim vezama izjavljuje kako ih je seksualno zlostavljao **bivši ili aktualni partner**, dok **6%** svih žena koje su sudjelovale u istraživanju naznačava da ih je zlostavljao **ne-partner** nakon dobi od 15 godina. Po pitanju identiteta počinitelja **ne-partnerskog fizičkog nasilja**, iako je 23% žena seksualno iskoristio potpuno nepoznati muškarac, **u većini slučajeva, žene je seksualno zlostavljao netko koga su poznavale**, ili prijatelj/poznanik (27%), netko s kime je izašla (15%), srodnik (9%), netko s posla (11%) ili iz škole (7%) ili netko drugi koga je poznavala (20%). Od svih žena koje su proživjele seksualno nasilje od strane ne-partnera, **gotovo sve (97%) je zlostavljao muški počinitelj(i)**; otprilike jedna od deset navodi **više počinitelja** (2 počinitelja za 4% žena i 3 ili više počinitelja za 5% seksualno zlostavljanih žena), što ukazuje na to da je "brutalno silovanje" (gang-rape) fenomen koji bi mogao biti češći problem nego što se službeno objavljuje u kaznenoj evidenciji.

Po pitanju **mjesta gdje najozbiljniji incident seksualnog nasilja od strane ne-partnera** dogodio, većina incidenata dogodila se u domu (48%), uključujući i žrtvin vlastiti dom (19%), na javnom mjestu⁵³ (26%), u automobilu (11%), u parku ili šumi (6%), ili negdje drugdje na otvorenom (8%) ili u zatvorenom prostoru (7%), što ukazuje na širok raspon mjesta gdje bi se žene mogle osjećati nesigurno i nezaštićeno.

⁴⁹ Od strane aktualnog partnera (1%), bivšeg partnera (5%) ili neke druge osobe (2%)

⁵⁰ Od strane aktualnog partnera (1%), bivšeg partnera (5%) ili neke druge osobe (3%)

⁵¹ Od strane aktualnog partnera (1%), bivšeg partnera (5%) ili neke druge osobe (2%)

⁵² Od strane aktualnog partnera (1%), bivšeg partnera (6%) ili neke druge osobe (2%)

⁵³ Na ulici, trgu, parkiralištu ili drugom javnom mjestu (12%), u školi ili na random mjestu (6%), u kafiću, restoranu, pubu, klubu, disku ili trgovini (5%), u javnom prijevozu (2%)

Posljedice fizičkog i seksualnog nasilja

FRA istraživanje više je usmjereno na žene koje su prijavile iskustva fizičkog i/ili seksualnog zlostavljanja, kako bi se bavilo posljedicama najtežeg incidenta kojega je počinio bivši i/ili aktualni partner, kao i ne-partner. Naime, žene su upitane o bilo kojim fizičkim ili psihičkim posljedicama nakon incidenta i jesu li kontaktirale i/ili primile pomoć brojnih institucija i organizacija, uključujući policiju i službe za pomoć žrtvama.

Na pitanje kako su se osjećale nakon najozbiljnijih incidenata fizičkog/ seksualnog nasilja, najčešće reakcije ispitivanih žena bile su **emocionalne reakcije** i uključivale su ljutnju, strah, sram, nelagodu, pa čak i krivnju, bez obzira na vrstu počinitelja (partnera ili ne-partnera). Međutim, značajne razlike pojavile su se u usporedbi fizičkog i seksualnog zlostavljanja: **žrtve seksualnog nasilja** bile su sklonije prijaviti strah, sram, nelagodu i krivnju u odnosu na žrtve fizičkog nasilja, što pokazuje ne samo stigmatizaciju žrtava, nego i internalizaciju krivnje, a istovremeno su također osjećale povredu svoga temeljnog prava na sigurnost. Najčešća emocionalna reakcija na zlostavljanje od strane partnera i ne-partnera bila je **strah** (64% naspram 62%), zatim **sram** (47% naspram 49%), **nelagoda** (34% naspram 37%), **krivnja** (32% za oba tipa počinitelja); s jedinom razlikom u tome da su žene koje je zlostavljao ne-partner izjavile kako su se **osjećale šokirano** nakon događaja i to više nego kada je počinitelj bio njihov partner (50% prema 37%). Žene koje su bile **fizički zlostavljane** izjavljuju **iste osjećaje ali nešto nižeg intenziteta** kada je počinitelj bio partner, a još niže kada je zlostavljanje počinio ne-partnera, točnije: strah (52% prema 42%), šok (34% za oba tipa počinitelja), sram (21% prema 12%), nelagodu (18% prema 12%) i krivnju (12% prema 8%).

Značajni su rezultati koji bilježe **raspon emocionalnih reakcija žrtava**. Većina zlostavljanih žena prijavila je dvije ili više emocionalnih reakcija (71% prema 68% za partnersko i ne-partnersko fizičko nasilje te 84% prema 87% za partnersko i ne-partnersko seksualno nasilje); važno je naglasiti da, osobito u pogledu seksualnog nasilja, četiri ili više emocionalnih reakcija navelo je 40% žrtava nasilja čiji su počinitelji bili partneri, 42% žrtava ne-partnera, dok su postotci za fizički zlostavljane žene 23% i 15%.

Osim toga, opseg **psihološkog opterećenja** žena koje su proživjele fizičko i/ili seksualno nasilje i dalje je bio određen **dugoročnim učincima** koje su prijavile. Osjećaj tjeskobe, ranjivosti i gubitka samopouzdanja najčešće su prijavile žrtve različitih počinitelja i vrsta nasilja. U skladu s nalazima u vezi emocionalnih reakcija, dugoročne psihološke posljedice fizičkog/seksualnog zlostavljanja bile su najistaknutije među žrtvama seksualnog zlostavljanja; u ovom slučaju, međutim, dodatne razlike pokazale su se ovisno o tipu počinitelja. Konkretno, naglašene dugoročne psihičke poteškoće prijavljuju žene koje su doživjele **seksualno nasilje od strane bivšeg ili aktualnog partnera**, rezultat je koji bi mogao osvijetliti problem opetovane viktimizacije u nasilju u intimnim partnerskim vezama. One su sklonije manifestirati niz nepovoljnih učinaka od **napada panike** (21%), **depresije** (35%), **poteškoća sa spavanjem** (41%) i **u vezama** (43%) pa do **anksioznosti** (45%), **osjećaja ranjivosti** (48%) i **gubitka povjerenja** (50%). Štoviše, **38%** njih izjavljuje kako pati **od četiri ili više dugoročnih psihičkih poteškoća** a dodatnih 31% od 2-3. Kako bi se izbjeglo omalovažavanje štetnih utjecaja drugih oblika zlostavljanja, treba spomenuti kako **iste psihološke posljedice**, ali uz postupno smanjenje intenziteta iz jedne skupine u drugu, prijavljuju preostale 3 skupine žena koje su pretrpjele seksualno zlostavljanje od strane ne-partnera i psihičko zlostavljanje od strane partnera ili ne-partnera: napade panike (19-12-8%), depresiju (23-20-8%), poteškoće sa

spavanjem (29-23-13%) i u vezama (31-24-9%), anksioznost (37-32-23%), osjećaj ranjivosti (47-30-24%) i gubitak povjerenja (40-31-17%).

Nakon procjene **tjelesnih ozljeda** kao posljedice najtežih incidenta fizičkog i/ili seksualnog nasilja, gotovo jedna od dvije žene navodi kako nisu pretrpjele ozljede, jer su ih najčešće nagurivali, gurali ili pljusnuli. Međutim, što se tiče nasilja u intimnim partnerskim vezama (**IPV**), **rezultati su najmanje alarmantni**: prosjek za EU-28 pokazuje kako su najozbiljniji slučajevi **fizičkog i seksualnog nasilja koje je počinio partner** (bivši ili aktualni) rezultirali **tjelesnim povredama u 47% i 49%** slučajeva, (isto se dogodilo u 39% i 41% slučajeva nakon najtežih incidenata ne-partnerskog fizičkog i seksualnog zlostavljanja). Kao što će biti pokazano u nastavku, ovaj trend se pojavljuje u svim vrstama ozljeda: 42% žena koje su opisale najteže incidente fizičkog i seksualnog nasilja od strane njihovog bivšeg ili sadašnjeg partnera pokazuju **modrice/ogrebotine** u usporedbi s 32% i 35% žrtava ne-partnerskog fizičkog i seksualnog nasilje; druge posljedice fizičkog ili seksualnog nasilja su **rane, uganuća i opekline** (10% i 14% za partnersko te 8% i 7% za ne-partnersko zlostavljanje), **frakture, slomljene kosti/zubi** (5% i 7% za partnersko te 3% i 1% za ne-partnersko zlostavljanje), **potres mozga / ozljeda mozga** (3% i 4% za partnersko te 2% i 2% za ne-partnersko zlostavljanje), **unutarnje ozljede** (2% i 5% za partnersko te 1% i 5% za ne-partnersko zlostavljanje), **pobačaji** (1% i 5% za partnersko te 0% i 2 za ne-partnersko zlostavljanje). **Još je teže žrtvama partnerskog seksualnog nasilja**, jer njih **17%** prijavljuje **2-3 tjelesne ozljede nakon najozbiljnijeg slučaja** nasilja – u usporedbi s 11% žrtava partnerskog fizičkog nasilja i gotovo 7-9% žrtava nekog ne-partnerskog nasilja - i **3%** njih navode **četiri ili više ozljeda** – u usporedbi s 1% žrtvama partnerskog fizičkog nasilja i manje od 1% žrtava nekog ne-partnerskog nasilja. Kritični značaj ovih brojki se povećava kada se promatra u svjetlu ponovljene viktimizacije, što je obično slučaj kod nasilja u intimnim partnerskim vezama.

Istražujući **jesu li** žene **kontaktirale neku od dostupnih službi/organizacija** nakon najozbiljnijih slučajeva fizičkog/seksualnog zlostavljanja, FRA istraživanje je pokazalo neke **vrlo zanimljive i korisne** ali i **uznemirujuće rezultate**: najozbiljnije slučajeve **nije registrirala nijedna služba ili organizacija** (uključujući i policiju), nije ih prijavila niti sama žrtva niti neka druga osoba u **66%** i **75%** slučajeva **partnerskog i ne-partnerskog nasilja**. Iako žene nerado prijavljuju slučajeve fizičkog nasilja, stopa prijavljenog seksualnog nasilja je također niska: **39%** kontaktiralo je neku od povezanih službi⁵⁴ u slučajevima najozbiljnijeg **seksualnog nasilja**, zatim **30%** žrtava nepartnerskog seksualnog nasilja; slično tome, nakon slučajeva najozbiljnijeg **fizičkog nasilja**, ove službe kontaktiralo je **31%** žena koje je zlostavljao partner i **24%** žena koje je zlostavljao ne-partner. **Od svih žena koje su potražile pomoć** nakon najozbiljnijih slučajeva fizičkog/seksualnog nasilja, **otprilike polovica** njih izjavila je **kako se obratila dvjema ili više dostupnih službi**. Žene, najvjerojatnije zbog svojih ozljeda, pribjegavaju češće zdravstvenim uslugama (19% i 15% žena fizički zlostavljanih od strane partnera ili neke druge osobe i 27% i 21% žena seksualno zlostavljanih od strane partnera ili druge osobe), za razliku s niskim stopama žena koje su se obratile organizacijama potpore za žene (između 1-4% za sve vrste partnerskih i ne-partnerskih žrtava nasilja).

Najteže slučajeve fizičkog/seksualnog nasilja od strane partnera u 14% slučajeva žrtve same **prijavljaju policiji**, dok je u dodatnih 5% slučajeva policiju obavijestio netko drugi; slično, u slučaju ne-partnerskog zlostavljanja policija je kontaktirana u 19% slučajeva, a od toga je 13%

⁵⁴ Policija, bolnica, liječnik/ca, dom zdravlja ili neka druga zdravstvena ustanova, centri za socijalnu skrb, sigurne kuće za žene, organizacije potpore žrtvama, religijske/crkvene organizacije, pravna služba/odvjetnik, druga služba/organizacija.

prijavila sama žrtva. Iako se prijavljivanje policiji ne razlikuje između partnerskog i ne-partnerskog nasilja, pokazale su se razlike na razini između država članica, sa stopama u rasponu od 10% do 31% za partnersko nasilje, i od 9% do 29% za ne-partnersko nasilje. Kada su upitane **žene, koje nisu kontaktirale policiju** nakon ozbiljnog slučaja nasilja, **da pojasne zašto**, pojavili su se različiti razlozi ovisno o vrsti zlostavljanja. **Žrtve seksualnog partnerskog ili ne-partnerskog nasilja** rekle su da se tim pitanje radije bave **privatno ili obiteljski** (33% za bilo koju vrstu partnerskog nasilja i 26% za ne-partnersko nasilje); štoviše, one navode osjećaj **srama i neugode** (23-26%), da to žele **zadržati privatnim** (21-18%), boje se **počinitelja ili odmazde** (20-14%) a čak su i pomislile kako **policija ne bi ništa učinila** (13-12%) ili im **ne bi vjerovala** (9-14%), što se odnosi ne samo na stigmatizaciju seksualnih žrtava, nego i na začarani krug nepovjerenja između seksualnih žrtava i policije. Po pitanju **fizičkog zlostavljanja od strane bilo kojeg počinitelja**, žrtve slučajeve zlostavljanja ne prijavljuju policiji jer sve žele zadržati **privatnim ili unutar obitelji** (41% za bilo koju vrstu partnerskog nasilja i 36% za ne-partnersko nasilje), ili **dogadađaj ne smatraju dovoljno ozbiljnim** (34-38%). Paralelno s tim, kao razlozi se navode osjećaj straha od počinitelja/odmazde (11-6%), sram/nelagoda (11-5%) i žele to zadržati za sebe (11-4%). Ipak, kod žena koje su kontaktirale policiju u vezi najozbiljnijih incidenata fizičkog/seksualnog nasilja, najčešće je sve završavalo **nezadovoljstvom reakcije policije**, posebice za žrtve seksualnog nasilja (49% i 58% žrtava nasilja u intimnim partnerskim vezama i žrtava ne-partnerskog nasilja izjavljuju da su bile prilično/vrlo zadovoljne, dok su odgovarajuće stope za fizički zlostavljane žene 60% i 66%).

FRA istraživanje također je istražilo **imaju li žrtve** fizičkog/seksualnog nasilja od strane bilo kojeg počinitelja **neke potrebe koje su ostale nezadovoljene**. Sve žrtve na prvo mjesto stavljaju **razgovor s nekim** (za 54% i 51% seksualno zlostavljanih žena od strane partnera i ne-partnera te 39% i 33% zlostavljanih žena od strane partnera i ne-partnera), što ukazuje na opipljiv jaz između raspoloživih službi za pomoć žrtvama i pristupa do njih. Ovaj nalaz dodatno naglašava rezultat koji pokazuje da – neovisno o vrsti nasilja i počinitelju – gotovo jedna od triju žrtava **nije ni s kim razgovara o najozbiljnijem slučaju fizičkog/seksualnog nasilja** do istraživanja, što odražava psihološki i odnosni vakuum koji povezuje ovakva iskustva s nasiljem za mnoge žene. **Pružanje zaštite od daljnje viktimizacije ili uznemiravanja** također nije dobilo 12-15% fizički i 21-25% seksualno zlostavljanih žena, naglašavajući potrebu da se policijske usluge usmjere prema ženskim stvarnim potrebama koji ostaju nezadovoljene, čak i nakon prijave svoja iskustva policiji; **pomoć u prijavljivanju događaja** ili **suradnji s policijom** treba 5% fizički i 12-13% seksualno zlostavljanih žena. **Praktičnu pomoć** nije primilo 13-14% fizički i 16-21% seksualno zlostavljanih žena od strane partner i ne-partnera; zadnje, ali ne i najmanje važno, potrebe 10% seksualno i 5% fizički zlostavljanih žena ostaju nezadovoljene po pitanju **medicinske pomoći**.

Podaci o posljedicama fizičkog i seksualnog nasilja *pokazuju...*

FRA istraživanje baca svjetlo na vjerojatan "**sustavni nedostatak pružatelja usluga**" (FRA, 2014a, str.64) **kao odgovor na potrebe** žrtava fizičkog/seksualno nasilje od strane bilo kojeg počinitelja s posebnim oprezom prema žrtvama seksualnog zlostavljanja i žrtava nasilja u intimnim partnerskim vezama. Po pitanju policije, postoji **hitna potreba za reformom policijske kulture** s obzirom na sve vrste nasilja nad ženama, kao ozbiljnog kršenja temeljnih ljudskih prava. Pregled i promjena implicitnih i eksplicitnih stavova u vezi nasilja nad ženama – posebice okrivljavanja žrtve – potaknuli bi žene žrtve da potraže podršku policije i očekuju da ih se tretira s poštovanjem. Dakle, manje žena će osjećati sram zbog svoga iskustva i manje počinitelja će ostati nekažnjeno. **Policijske reakcije** prema ženama žrtvama nasilja trebalo bi preispitati po pitanju potreba žena, posebno u vremenima krize u kojima hitno treba poduzeti korake kako bi se osigurala njihova sigurnost te fizičko i psihičko zdravlje i dobrobit. Za postizanje ovoga cilja, nužan je **interdisciplinarni pristup** jer su potrebe žrtava mnogostruke i složene. Svi relevantni dionici trebaju surađivati kako bi se omogućili visoki standardi i učinkovite usluge onima u potrebi.

Na razini prevencije, **zdravstveni stručnjaci** – koji najčešće prvi uskaču u pomoć žrtvama zlostavljanja – mogu odigrati ključnu ulogu u pravodobnom identificiranju i pružanju odgovarajućih smjernice ženama žrtvama nasilja. Kroz ciljane treninge i specifične smjernice o bilježenju zlostavljanja i izvještavanju, oni precizno mogu identificirati zlostavljanje, prikupiti važne informacije i olakšati "bijeg" žena od nasilja.

A.2.9. LITERATURA

- Amnesty International. (2004a). News Release. *Spain: Government must live up to its responsibilities on protection of women's rights (EUR 41/008/2004)*. Canada: Amnesty International. Stanje: 10.07.2010, <http://goo.gl/CHCFFd>
- Amnesty International. (2004b). *Making Rights Reality: Gender awareness workshops*. London: Amnesty International Publications. Stanje: 2.07.2010, <https://www.amnesty.org/download/Documents/88000/act770352004en.pdf>
- Anthony, E.J., Kohler, B.J. (1987). *The invulnerable child*. New York: Guilford Press.
- Avery-Leaf, S., Cascardi, M., O'Leary, K. D., & Cano, A. (1997). Efficacy of a Dating Violence Prevention Program on Attitudes Justifying Aggression. *Journal of Adolescent Health, 21*(1), 1-17.
- Black, M.C., Basile, K.C., Breiding, M.J., Smith, S.G., Walters, M.L., Merrick, M.T., Chen, J., & Stevens, M.R. (2011). *The National Intimate Partner and Sexual Violence Survey (NISVS): 2010 Summary Report*. Atlanta, GA: National Center for Injury Prevention and Control, Centers for Disease Control and Prevention. Stanje: 10.04.2015, http://www.cdc.gov/violenceprevention/pdf/nisvs_report2010-a.pdf
- Blythe, M. J., Fortenberry, J. D., Temkit, M., Tu, W., & Orr, D. P. (2006). Incidence and Correlates of Unwanted Sex in Relationships of Middle and Late Adolescent Women. *Archives of Pediatrics & Adolescent Medicine, 160*, 591-595.
- Bonomi, A., & Kelleher, K. (2007). Dating Violence, Sexual Assault, and Suicide Attempts among Minority Adolescents. *Archives of Pediatric & Adolescent Medicine, 161*(6). 609-610.
- Bragg, H.L. (2003). *Child Protection in Families Experiencing Domestic Violence*. Washington, DC: U.S. Department of Health and Human Services, Administration for Children and Families, Administration on Children, Youth and Families, Children's Bureau, Office on Child Abuse and Neglect. Stanje: 2.07.2010, www.childwelfare.gov/pubs/usermanuals/domesticviolence/domesticviolence.pdf
- Breiding, M. J., Black, M. C. & Ryan, G. W. (2008). Prevalence and Risk Factors of Intimate Partner Violence in Eighteen U.S. States/Territories, 2005. *American Journal of Preventive Medicine, 34*, 112-118.
- Callahan, M., Tolman, R., Saunders, D. (2003). Adolescent Dating Violence Victimization and Psychological Well-Being. *Journal of Adolescent Research, 18*, 664-681. In J. Powers, & E. Kerman. (2006). *Teen Dating Violence. Act for Youth Upstate Center of Excellence: Research, Facts and Findings*. Ithaca, NY: Cornell University, Act for Youth Upstate Center of Excellence.
- CDC - Centers for Disease Control (2006a). *Dating Abuse Fact Sheet*. National Center for Injury Prevention and Control. Stanje: 20.01.2009, www.cdc.gov/ncipc/dvp/DatingViolence.htm.
- CDC - Centers for Disease Control. (2006b). Physical Dating Violence Among High School Students --- United States, 2003. *Morbidity and Mortality Weekly Report 55*(19), 532-535.
- Council of Europe. (2002a). *Domestic violence Report of the Committee on equal opportunities for women and men [Doc. 9525]*. Strasbourg: Council of Europe. Stanje: 10.07.2015, <http://goo.gl/WzJCdh>
- Council of Europe. (2002b). *Recommendation 1582 (2002). Domestic violence against women*. Strasbourg: Council of Europe. Stanje: 10.07.2015, <http://goo.gl/O5NuLv>
- Council of Europe. (2009). *Compasito: Manual on Human Rights Education for Children* (2nd Edition). Budapest: Council of Europe, Directorate of Youth and Sport European Youth Centre Budapest. Stanje: 2.07.2010, www.eycb.coe.int/compasito/pdf/Compasito%20EN.pdf
- Council of Europe, Committee of Ministers. (2002). *Recommendation Rec(2002)5 on the protection of women against violence and explanatory memorandum*. Strasbourg: Council of Europe. Stanje: 10.07.2015, <http://goo.gl/Ae3qdG>
- Council of Europe, Committee on Equal Opportunities for Women and Men (2004). *Campaign to combat domestic violence against women in Europe*. Strasbourg: Council of Europe. Stanje: 10.07.2015, <http://goo.gl/gjffja>
- Dahlberg, L., & Krug, E. (2002). Violence – A global public health problem. In E.G., Krug, L.L., Dahlberg, J.A., Mercy, A.B., Zwi & R., Lozano (Eds.). *World Report on Violence and Health* (pp. 1-21). Geneva: World Health Organization.

- de Benedictis, T., Jaffe, J., & Segal, J. (2006). Domestic Violence and Abuse: Types, Signs, Symptoms, Causes, and Effects. The American Academy of Experts in Traumatic Stress. Stanje: 10.07.2010, www.wellspring.edu.lb/s/696/images/FileLibrary/56286801-f219-44ae-a360-b041455b29ff.pdf
- Department of Justice, Canada. (2003). What is Domestic Violence. Stanje: 10.07.2010, www.justice.gc.ca/eng/pi/fv-vf/facts-info/dati-freq.html. In K., Petroulaki, A., Dinapogias, S., Morucci, & E., Petridou. (2006a). *Sensitizing male population against intimate partner violence (IPV): Trainer's Manual*. Athens: Center for Research and Prevention of Injuries (CEREPRI), Department of Hygiene and Epidemiology, School of Medicine, Athens University.
- DVDRT - Domestic Violence Death Review Team. (2007). *Harris County Adult Violent Death Review Team Report*. Harris County Domestic Violence Coordinating Council. Stanje: 10.07.2015, www.baylor.edu/content/services/document.php/56429
- Edleson, J.L.(1999a). The overlap between child maltreatment and woman battering. *Violence Against Women*, 5, 134-154.
- Edleson, J.L. (1999b). Children's witnessing of adult domestic violence. *Journal of Interpersonal Violence*, 14, 839-70.
- EIGE - European Institute for Gender Equality (2013a). *Gender Equality Index- Country Profiles*. Vilnius: European Institute for Gender Equality. Stanje: 10.07.2015, <http://goo.gl/WLD3Ve>
- EIGE - European Institute for Gender Equality (2013b). *Gender Equality Index Report*. Vilnius: European Institute for Gender Equality. Stanje: 10.07.2015, <http://goo.gl/ZjM6G1>
- European Commission. (2014). *Report on progress on equality between women and men in 2013. A Europe 2020 initiative*. Luxembourg: Publications Office of the European Union. Stanje: 10.07.2015, <http://goo.gl/ENNzjT>
- Federal Ministry for Family Affairs, Senior Citizens, Women and Youth. (2004). *Health, well-being and personal safety of women in Germany. A representative study of violence against women in germany. Summary of the central research results*. Berlin: Federal Ministry for Family Affairs, Senior Citizens, Women and Youth – BMFSFJ.
- Felitti, V.J., Anda, R.F., Nordenberg, D., Williamson, D.F., Spitz, A.M., Edwards, V., Koss, M.P., Marks, J.S. (1998). Relationship of childhood abuse and household dysfunction to many of the leading causes of death in adults. The Adverse Childhood Experiences (ACE) Study. *American Journal of Preventive Medicine*, 14, 245-258.
- Forum for Women and Development (FOCUS). (2007). *Shadow report to Norway's 7th periodic report on the implementation of CEDAW by women's organisations in Norway*. Oslo: FOCUS. Stanje: 10.07.2015, <http://goo.gl/78YJuS>
- Foshee, V. A., Linder, G. F., Bauman, K. E., Langwick, S. A., Arriaga, X. B., Heath, J. L., et al. (1996). The Safe Dates Project: Theoretical Basis, Evaluation, Design, and Selected Baseline Findings. *American Journal of Preventive Medicine*, 12(Supplement 5), 29-47.
- FRA – European Union Agency for Fundamental Rights. (2014a). *Violence against women: an EU-wide survey. Main results Report*. Luxembourg: Publications Office of the European Union. Stanje: 3.03.2015, http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2014-vaw-survey-main-results_en.pdf
- FRA – European Union Agency for Fundamental Rights. (2014b). *Violence against women: an EU-wide survey. Technical Report: Survey methodology, sample and fieldwork*. Luxembourg: Publications Office of the European Union. Stanje: 3.03.2015, http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2014-vaw-survey-technical-report_en.pdf
- Garcia-Moreno, C., Jansen, H., Ellsberg, M., Heise, L., Watts, C. H., & WHO Multi-Country Study on Women's Health and Domestic Violence Against Women Study Team. (2006). Prevalence of intimate partner violence: Findings from the WHO Multi-Country Study on Women's Health and Domestic Violence. *Lancet*, 368, 1260-1269.
- Gewirtz, A., & Edleson, J.L. (2004). *Young Children's Exposure to Adult Domestic Violence: Toward a Developmental Risk and Resilience Framework for Research and Intervention*. Iowa: School of Social Work, University of Iowa
- Glass, N., Fredland, N., Campbell, J., Yonas, M., Sharps, P., & Kub, J. (2003). Adolescent Dating Violence: Prevalence, Risk Factors, Health Outcomes, and Implications for Clinical Practice. *Journal of Obstetric, Gynecologic, & Neonatal Nursing*, 32, 227-238.
- Hartley, C.C. (2002). The co-occurrence of child maltreatment and domestic violence: examining both neglect and child physical abuse. *Child Maltreatment*, 7, 349-58.

- Harvey, A., Garcia-Moreno, C., & Butchart, A. (2007). *Primary prevention of intimate-partner violence and sexual violence: Background paper for WHO expert meeting*. Geneva: World Health Organization.
- Heise, L. (1998). Violence against women: an integrated, ecological framework. *Violence against women, 4*, 162-290.
- Hickman, L. J., Jaycox, L. H., & Aranoff, J. (2004). Dating violence among adolescents: Prevalence, gender distribution, and prevention program effectiveness. *Trauma, Violence, & Abuse, 5*, 123-142.
- Hughes, H.M. (1988). Psychological and behavioural correlates of family violence in child witness and victims. *American Journal of Orthopsychiatry, 58*, 77-90.
- Hughes, H.M., Graham-Bermann, S.A., Gruber, G. (2001). Resilience in children exposed to domestic violence. In S.A., Graham-Bermann, & J.L., & Edleson (eds). *Domestic violence in the lives of children: The future of research, intervention, and social policy* (pp. 67-90). Washington, DC: American Psychological Association.
- Humphreys, C., Houghton, C., & Ellis, J. (2008). *Literature Review: Better Outcomes for Children and Young People Experiencing Domestic Abuse - Directions for Good Practice*. Edinburgh: Crown. Stanje: 19.09.2008, www.scotland.gov.uk/Resource/Doc/234221/0064117.pdf
- Jaspard, M., & the ENVEFF team. (2001). Violence against women: The first French national survey. *Population et Sociétés, 364*, 1-4. Stanje: 10.07.2015, <https://goo.gl/XyjTxv>
- Kaur, R., & Garg, S. (2008). Addressing Domestic Violence Against Women: An Unfinished Agenda. *Indian Journal of Community Medicine, 33*(2), 73-76.
- Krug, E.G., Dahlberg, L.L., Mercy, J.A., Zwi, B., & Lozano, R. (2002). *World report on violence and health*. Geneva: World Health Organization. Stanje: 10.07.2015, <http://goo.gl/T54neG>
- Lundgren, E., Heimer, G., Westerstrand, J., Kalliokoski, A.M. (2001). *Captured Queen: Men's violence against women in "equal" Sweden – a prevalence study*. Stockholm: Brottsoffer- myndigheten & Uppsala University.
- MacMillan, H. L., Wathen, C. D., Jamieson, E., Boyle, M., McNutt, L. A., Worster, A., Lent, B. & Webb, M. (2006). Approaches to Screening for an Intimate Partner Violence in Health Care Settings: A Randomized Trial. *The Journal of the American Medical Association, 296*, 530-536.
- Maker, A.H., Kimmelmeier, M., Peterson, C. (1998). Long-term psychological consequences in women of witnessing parental physical conflict and experiencing abuse in childhood. *Journal of Interpersonal Violence, 13*, 574-89.
- Marcus, R. (2005). Youth Violence in Everyday Life. *Journal of Interpersonal Violence, 20*, 442-447.
- Ministry of Justice (1998). *Domestic Violence Act 1995* (Reprint 1998). New Zealand: Ministry of Justice (Available at: www.hsph.harvard.edu/population/domesticviolence/newzealand.dv.95.pdf)
- Minnesota Advocates for Human Rights. (2003). Domestic Violence Training Modules. In K., Petroulaki, A., Dinapogias, S., Morucci, & E., Petridou. (2006a). *Sensitizing male population against intimate partner violence (IPV): Trainer's Manual*. Athens: CEREPRI, Department of Hygiene and Epidemiology, School of Medicine, Athens University.
- Michigan Domestic Violence Prevention & Treatment Board (MDVPTB). (n.d.). Defining Dating Violence. Stanje: 6.07.2010, www.michigan.gov/datingviolence/0,1607,7-233-46553-169521--,00.html
- Morrison, A., Ellsberg, M., & Bott, S. (2007). *Addressing Gender-Based Violence: A Critical Review of Interventions*. The World Bank Research Observer Advance Access. Stanje: 20. 07. 2009, <http://wbpro.oxfordjournals.org/cgi/reprint/lkm003v1.pdf>
- National Resource Center on Domestic Violence (NRCDV). (2004). *Teen Dating Violence Overview* (p. 1). Harrisburg, PA: NRCDV. Stanje: 5.07.2010, <http://search.pcadv.net/phpdig/search.php>.
- Nerøien, A.I. & Schei, B. (2008). Partner violence and health: Results from the first national study on violence against women in Norway. *Scandinavian Journal of Public Health, 36*, 161-168.
- Office for National Statistics. (2015) *Crime in England and Wales 2013/14: Violent Crime and Sexual Offences - Intimate Personal Violence and Serious Sexual Assault* (Chapter 4). London: Home Office. Stanje: 10.07.2015, www.ons.gov.uk/ons/dcp171776_394500.pdf
- O'Keefe, M. (1997). Predictors of Dating Violence Among High School Students. *Journal of Interpersonal Violence, 12*, 546-568.

- Petroulaki, K. (2010). The impact of Intimate Partner Violence on children. In I., Giannopoulou, A., Douzenis, & E., Lykouras (eds.). *Issues in Child and Adolescent Forensic Psychiatry*. Athens: Paschalidis Medical Publications.
- Petroulaki, K., Dinapogias, A, Morucci, S., & Petridou, E. (2006a). *Sensitizing male population against intimate partner violence (IPV): Trainer's Manual*. Athens: Center for Research and Prevention of Injuries (CEREPRI), Department of Hygiene and Epidemiology, School of Medicine, Athens University.
- Petroulaki, K., Nikolaidis, G., Tsigoti, A. (2008). Deconstruction of Gender Stereotypes as a Vehicle for Intimate Partner Violence Primary Prevention: Interventions in Educational Settings. Poster at the XVIIth ISPCAN International Congress on Child Abuse and Neglect, Hong Kong SAR, China, September 7-10, 2008.
- Powers, J. & Kerman, E. (2006). Teen Dating Violence. *Act for Youth Upstate Center of Excellence: Research, Facts and Findings*. Ithaca, NY: Cornell University, Act for Youth Upstate Center of Excellence.
- Raiford, J. L., Wingood, G. M., & Diclemente, R. J. (2007). Prevalence, Incidence, and Predictors of Dating Violence: A Longitudinal Study of African American Female Adolescents. *Journal of Women's Health, 16*, 822-832.
- Rennison, C.M., (2001 revised). Bureau of Justice Statistics Special Report (NCJ 187635): *Intimate partner violence and age of Victim, 1993-99*. Washington, DC: U.S. Department of Justice, Office of Justice Programs, Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention. Stanje: 6.07.2010, <http://bjs.ojp.usdoj.gov/content/pub/pdf/ipva99.pdf>
- Rennison, C.M., & Welchans, S. (2000/2002 revised). Bureau of Justice Statistics Special Report (NCJ 178247): *Intimate partner violence*. Washington, DC: U.S. Department of Justice, Office of Justice Programs, Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention. Stanje: 12.02.2006, www.ojp.usdoj.gov/bjs/pub/pdf/ipv.pdf.
- Römkens, R. (1997). Prevalence of Wife Abuse in the Netherlands: Combining Quantitative and Qualitative Methods in Survey Research. *Journal of Interpersonal Violence, 12*, 99-125
- Silverman, J. G., Raj, A., Mucci, L. A., & Hathway, J. E. (2001). Dating Violence against Adolescent Girls and associated Substance Use, Unhealthy Weight Control, Sexual Risk Behaviour, Pregnancy, and Suicidality. *Journal of the American Medical Association, 286*, 572- 579.
- Soroptimist International of the Americas (2008). *White Paper: Teen Dating Violence*. Philadelphia, PA: Soroptimist.
- Sternberg, K.J., Lamb, M.E., Greenbaum, C., Cicchetti, D., Dawud, S., Cortes, R.M., Krispin, O., Lorey, F. (1993). Effects of domestic violence on children's behaviour problems and depression. *Developmental Psychology, 29*, 44-52.
- The Advocates for Human Rights. (2006). Prevalence of Domestic Violence. Minneapolis: The Advocates for Human Rights. Stanje: 10.07.2010, www.stopvaw.org/Prevalence_of_Domestic_Violence.html
- The British Medical Association. (1998). *Domestic violence: a health care issue?* Belfast: The British Medical Association
- Tiedemann, J. (2002). Teachers' Gender Stereotypes as Determinants of Teacher Perceptions in Elementary School Mathematics. *Educational Studies in Mathematics, 50*, 49-62.
- Tjaden, P. & Thoennes, N. (2000). *Full report of the prevalence, incidence, and consequences of violence against women: Findings from the national violence against women survey*. National Institute of Justice: Centers of Disease Control and Prevention: Research Brief (NCJ 183781, pp. 1-71). Washington D. C.: United States Department of Justice: Office of Justice Programs.
- United Nations Children's Fund (UNICEF). (2000). *Domestic Violence against Women and Girls*. Florence: UNICEF, Innocenti Research Centre. Stanje: 10.07.2015, <http://goo.gl/Wbq6fi>
- United Nations. (2006). *Secretary-General World Report on violence against children*. Geneva: United Nations Publishing Services. Stanje: 10.07.2015, <http://www.unviolencestudy.org/>
- University of Nevada. (n.d.). Responding to a disclosure of child abuse (Fact Sheet 01-60). Stanje: 10.07.2015, www.unce.unr.edu/publications/files/cy/2001/fs0160.pdf
- Virginia Sexual & Domestic Violence Action Alliance. (2009). *Guidelines for the Primary Prevention of Sexual Violence & Intimate Partner Violence*. Richmond, VA: Virginia Sexual & Domestic Violence Action Alliance. Stanje: 10.07.2015, <http://goo.gl/T8GRWw>

- Ward, J. (2002). *If Not Now, When? Addressing Gender-based Violence in Refugee, Internally Displaced and Post-conflict Settings - A Global Overview*. New York: The Reproductive Health for Refugees Consortium (RHRC). Stanje: 10.07.2015, <http://goo.gl/HK02XD>
- World Health Organization (WHO). (1996). *Violence against women: WHO Consultation*. Geneva: World Health Organization (document FRH/WHD/96.27). Stanje: 10.07.2010, http://whqlibdoc.who.int/hq/1996/FRH_WHD_96.27.pdf
- World Health Organization (WHO). (1997). *Violence against women: A priority health issue*. Geneva: World Health Organization.
- World Health Organization. (2009). Violence Against Women Factsheet 239. Stanje: 3.07.2010, www.who.int/mediacentre/factsheets/fs239/en/index.html
- WHO, Department of Reproductive Health and Research, London School of Hygiene and Tropical Medicine, South African Medical Research Council World Health Organization. (2013). *Global and regional estimates of violence against women: Prevalence and health effects of intimate partner violence and non-partner sexual violence*. Geneva: World Health Organization. Stanje: 10.07.2015, www.who.int/reproductivehealth/publications/violence/9789241564625/en/
- World Health Organization (WHO). What do we mean by "sex" and "gender"? Stanje: 2.07.2010, www.who.int/gender/whatisgender/en
- Yeung, H., Chowdhury, N., Malpass, A. and Feder, G. S. (2012). Responding to domestic violence in general practice: A qualitative study on perceptions and experiences. *International Journal of Family Medicine*, Vol. 2012, Article ID 960523, 7 pages. doi:10.1155/2012/960523.

A lot of pages are not available in this preview. - in order to download the full version please visit the project's website: www.gear-ipv.eu/download

